

**RAPORT Z DIAGNOZY POTRZEB
W ZAKRESIE DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI
W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM**

***Nauczyciel praktycznej i teoretycznej nauki zawodu:
uwarunkowania, zagrożenia i potrzeby wspomaganie***

**MAZOWIECKI ZESPÓŁ DS. SYSTEMOWEGO BADANIA POTRZEB
DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI**

WARSZAWA 2009.

Spis treści

Wstęp, czyli o istocie diagnozy potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego 3

Część pierwsza - Metodologia diagnozy 4

1. Model postępowania diagnostycznego 4
2. Cele badania i problemy badawcze 5
3. Opis metod/technik zbierania informacji 6
4. Charakterystyka terenu badań 8
5. Struktura badanej grupy 9

Część druga - Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego 10

1. Kwalifikacje i kompetencje nauczycieli przedmiotów zawodowych 10
2. Poziomy rozwoju zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych 14
3. Własny rozwój zawodowy w opinii nauczycieli przedmiotów zawodowych 21
4. Oczekiwania nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu związane z ich dalszym rozwojem zawodowym 23

Część trzecia - Jakość kształcenia w zawodach 27

1. Czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodach 27
2. Technologia informacyjna a teoretyczna i praktyczna nauka zawodu 30
3. System praktyk zawodowych 32
4. Usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów 33
5. Pożądane cechy nauczyciela kształcenia zawodowego i absolwenta szkoły – przyszłego pracownika 34

Część czwarta - Egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe 36

1. Mocne i słabe strony egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe 36
2. Przygotowanie uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe 37
3. Wpływ egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe na jakość pracy szkoły 39

Część piąta - Wnioski wynikające z badania potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych 45

Załączniki 56

Wstęp,
czyli o istocie diagnozy potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia
zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego

Przedmiotem badania, prowadzonego w roku szkolnym 2008/2009 przez Mazowieckiego Zespół ds. Systemowego Badania Potrzeb Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli powołany przez Mazowieckiego Kuratora Oświaty, są potrzeby i oczekiwania nauczycieli teoretycznej oraz praktycznej nauki zawodu.

O wyborze tematu, szeroko konsultowanego w środowisku przedstawicieli kuratorium, jednostek samorządu terytorialnego, placówek doskonalenia nauczycieli, zdecydowało kilka istotnych argumentów.

Kształcenie zawodowe to strategiczny obszar programowych dokumentów Unii Europejskiej - *Strategii Lizbońskiej i Deklaracji Kopenhaskiej*, jak również dokumentów ważnych dla przyszłości polskiej edukacji, takich jak: *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010* oraz *Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007-2013*. To także ważny obszar w Programie Operacyjnym *Kapitał Ludzki* realizowanym ze środków Unii Europejskiej.

Niestety od pewnego czasu szkolnictwo zawodowe przeżywa regres, którego wskaźnikiem jest między innymi niewielkie zainteresowanie absolwentów gimnazjów nauką w szkołach typu zawodowego oraz niskie wyniki z egzaminów zewnętrznych osiągnięte przez uczniów tych szkół.

Zakładając optymistycznie, że rynek pracy wymusi zainteresowanie młodzieży kształceniem zawodowym, warto rozpoznać potrzeby nauczycieli, aby pomóc im podjąć wyzwania nowoczesnej edukacji opartej na nowych technologiach i nowych formach przekazu informacji.

Autorzy badań mają nadzieję, że ich opracowanie w pewnym stopniu przyczyni się do stworzenia spójnej, kompleksowej oferty doskonalenia nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu oraz podjęcia skutecznych działań wspierających rozwój zawodowy tej grupy.

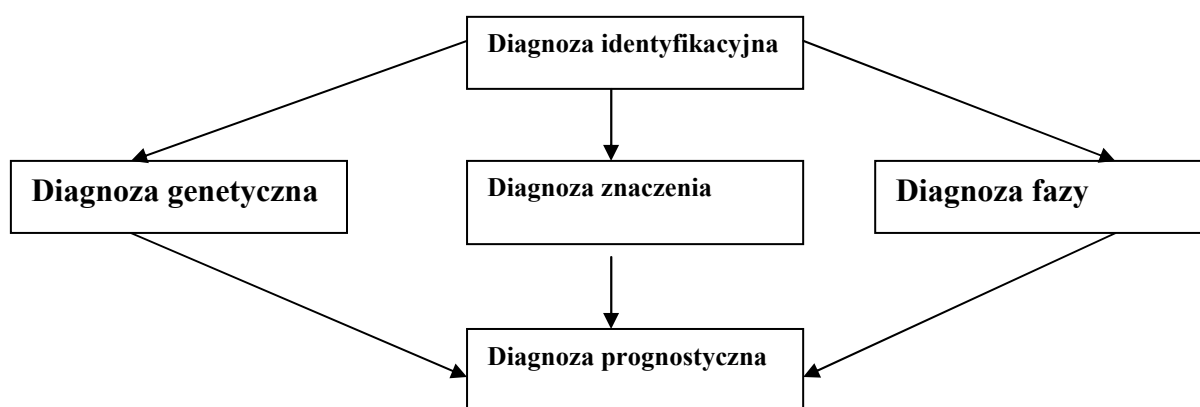
Część pierwsza

Metodologia diagnozy

1. Model postępowania diagnostycznego

Za podstawę teoretyczną rozpoznania potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych posłużył model diagnozy w ujęciu Stefana Ziemskiego¹.

Każda z przedstawionych na rysunku 1. diagnoz cząstkowych spełniła w badaniu inną rolę, każdej przyporządkowane zostało inne pytanie problemowe.

Rysunek 1. Model diagnozy rozwiniętej w ujęciu Stefana Ziemskiego

I tak w diagnozie identyfikacyjnej poszukiwana była odpowiedź na pytanie - *Czym jest dany stan rzeczy lub zjawisko na podstawie zidentyfikowanych objawów?*, zaś w diagnozie genetycznej - *Dlaczego doszło do pojawienia się danego stanu rzeczy lub zjawiska?*, w diagnozie znaczenia - *Jakie konsekwencje spowodował dany stan rzeczy lub zjawisko?*, w diagnozie fazy - *Na jakim etapie rozwoju jest dany stan rzeczy czy dane zjawisko?*, natomiast w diagnozie prognostycznej - *W jaki sposób i w jakim kierunku badany stan rzeczy lub zjawisko może lub powinno się rozwinąć?*

Proponowany tok postępowania diagnostycznego pozwolił nie tylko na bezpośrednie zidentyfikowanie potrzeb związanych z doskonaleniem zawodowym badanej grupy nauczycieli (informacje przekazywane przez nauczycieli kształcenia zawodowego), ale także pomógł w ustaleniu źródeł tych potrzeb i poszukiwaniu możliwości ich zaspokojenia (informacje przekazane przez przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego).

Wykorzystanie metodologii diagnozy rozwiniętej zagwarantowało kompleksowe zbieranie informacji w dwóch perspektywach czasowych – przeszłości (na przykład informacji na temat dotychczasowego rozwoju zawodowego badanych nauczycieli) i teraźniejszości (na przykład informacji na temat warunków, w jakich odbywa się kształcenie w zawodzie), jak również dało podstawę do wyznaczania kierunków działań w przyszłości (których konkretyzacją będzie na przykład oferta doskonalenia zawodowego nauczycieli).

¹ Jarosz E. Wysocka E. „Diagnoza psychopedagogiczna – podstawowe problemy i rozwiązania”

W badaniu potrzeb doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych szczególnie zaakcentowane zostały **cztery** następujące **zasady prowadzenia diagnozy:**²

- **zasada realizowania diagnozy środowiskowej** (na pytania dotyczące kształcenia zawodowego odpowiadali nauczyciele, dyrektorzy, pracownicy samorządowi i pracodawcy),
- **zasada realizowania diagnozy w wymiarze pozytywnym** (badani mieli możliwość dzielenia się przykładami dobrej praktyki w kształceniu zawodowym),
- **zasada łączności poznania pośredniego i bezpośredniego** (badano tak zwane uświadomione i nieuświadomione potrzeby i oczekiwania nauczycieli kształcenia zawodowego),
- **zasada aktywności obiektu poznania – autodiagnozy i podmiotowości** (uwzględnienie subiektywnej perspektywy badanych).

Wszystkie wymienione zasady udało się zrealizować dzięki zastosowaniu triangulacji metod i technik badawczych (metody jakościowe i ilościowe).

2. Cele badania i problemy badawcze

Celem prowadzonego diagnozowania jest zidentyfikowanie potrzeb w zakresie rozwoju zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych, opracowanie propozycji priorytetów rozwoju zawodowego oraz opracowanie oferty wsparcia nauczycieli tej grupy zawodowej.

Zakres badań obejmuje trzy obszary: *Rozwój zawodowy nauczycieli przedmiotów zawodowych, Jakość kształcenia w zawodzie oraz Egzaminy z przygotowania zawodowego*. W każdym z obszarów znalazły się następujące pytania badawcze:

Obszar 1.: Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego

1. Jakie są kwalifikacje i kompetencje nauczycieli kształcenia zawodowego?
2. W jakiej fazie rozwoju zawodowego znajdują się nauczyciele przedmiotów zawodowych?
3. Jak nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu oceniają swój dotychczasowy rozwój zawodowy?
4. Jakie są oczekiwania badanych nauczycieli związane z ich dalszym rozwojem zawodowym?

Obszar 2.: Jakość kształcenia w zawodzie

1. Jakie czynniki i w jakim stopniu wpływają na jakość kształcenia w zawodzie?
2. W jakim stopniu nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu wykorzystują technologię informacyjną?
3. Na jakie wsparcie i od kogo mogą liczyć nauczyciele szkół zawodowych w zakresie poprawy warunków kształcenia w poszczególnych zawodach?

Obszar 3.: Egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe

1. Jakie są mocne i słabe strony egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe?
2. W jaki sposób odbywa się przygotowanie uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe?
3. Jaki wpływ mają egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe na jakość pracy szkoły?

---

² Jarosz E. Wysocka E. „Diagnoza psychopedagogiczna – podstawowe problemy i rozwiązania”

3. Opis metod/technik zbierania informacji

W projekcie badania zaproponowano metodę sondażu diagnostycznego, który poprzez swoje techniki zbierania informacji – ankietę, rozmowę i wywiad, integruje strategię ilościowe i jakościowe. Pozwala także zrealizować jedną z zasad diagnozy rozwiniętej, a mianowicie zasadę łączności poznania pośredniego i bezpośredniego.

Ankieta (Załącznik 1.) skierowana do nauczycieli przedmiotów zawodowych – teoretycznych i praktycznych – objęła następujące zagadnienia:

- kwalifikacje do wykonywania zawodu,
- kompetencje zawodowe,
- fazy rozwoju zawodowego,
- sukcesy i niepowodzenia w dotychczasowym rozwoju zawodowym,
- wiedza i umiejętności potrzebne do dalszego rozwoju zawodowego,
- czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodzie,
- wsparcie organizacyjne i finansowe szkoły/placówki,
- wykorzystanie TIK w teoretycznej i praktycznej nauce zawodu,
- opinia o praktykach zawodowych,
- proponowane usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów,
- metodyka przygotowania do egzaminów zewnętrznych,
- wykorzystanie wyników egzaminów zewnętrznych.

Kwestionariusz ankiety przesyłany do wybranych szkół intranetem, składał się z 16 pytań, (w tym: 7 zamkniętych, 5 otwartych i 4 półotwartych), pogrupowanych według wymienionych wyżej obszarów badawczych: *Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego, Jakość kształcenia w zawodzie, Egzamin potwierdzające kwalifikacje zawodowe.*

Natomiast kwestionariusz ankiety (Załącznik 2.), skierowanej do pracowników jednostek samorządu terytorialnego (także w wersji elektronicznej), zawierał 7 pytań otwartych, które dotyczą:

- rozwoju zawodowego nauczycieli szkół zawodowych na terenie badanego samorządu,
- metod i form wsparcia rozwoju zawodowego nauczycieli przez samorząd terytorialny,
- opinii o praktykach zawodowych i praktycznej nauce zawodu odbywających się na terenie działań badanego samorządu,
- wsparcia szkół zawodowych w wykorzystaniu technologii informacyjnej w teoretycznej i praktycznej nauce zawodu,
- sposobów wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych przez badaną jednostkę samorządu terytorialnego.

Arkusze wywiadu grupowego (Załącznik 3.) z przedstawicielami rady pedagogicznej składał się z 8 pytań dotyczących takich zagadnień jak:

- pożądane cechy nauczycieli kształcenia zawodowego,
- pożądane cechy absolwenta szkoły - przyszłego pracownika,
- czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodzie,
- wiedza i umiejętności potrzebne do dalszego rozwoju zawodowego,
- oczekiwane metody i formy wsparcia rozwoju zawodowego,
- czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodzie,
- poziom i zakres wykorzystania przez nauczycieli technologii informacyjnej w teoretycznej i praktycznej nauce zawodu,

- poziom zmian w pracy szkoły w wyniku wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych.

W dyspozycjach do rozmowy (Załącznik 4.) z pracodawcą znalazło się 6 pytań obejmujących następujące kwestie:

- kwalifikacje do wykonywania zawodu,
- kompetencje zawodowe,
- pożądane cechy nauczycieli kształcenia zawodowego,
- pożądane cechy przyszłego pracownika,
- wsparcie organizacyjne i finansowe szkoły/placówki,
- współpraca z przedsiębiorcami,
- system praktyk zawodowych,
- rola wykorzystania technologii informacyjnej w teoretycznej i praktycznej nauce zawodu.

Związek badanych zmiennych z poszczególnymi technikami badawczymi przedstawia poniższe zestawienie, w którym kolor czerwony oznacza diagnozę identyfikacyjną, zielony – diagnozę fazy, brązowy – diagnozę znaczenia, żółty - diagnozę genetyczną, niebieski – diagnozę prognostyczną.

Obszar badania	Badane zmienne	Techniki badawcze			
		Ankieta intranetowa	Rozmowa	Wywiad grupowy	Ankieta e-mailowa
I	kwalifikacje do wykonywania zawodu				
I	kompetencje zawodowe				
I	poziomy rozwoju zawodowego				
I	sukcesy zawodowe				
I	niepowodzenia zawodowe				
I	pożądane cechy nauczycieli kształcenia zawodowego				
I	pożądane cechy przyszłych pracowników				
I	wiedza i umiejętności potrzebne do dalszego rozwoju zawodowego				
I	oczekiwane metody i formy wsparcia zawodowego				
II	czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodzie				
II	wsparcie organizacyjne i finansowe szkoły/placówki				
II	formy współpraca z przedsiębiorcami				
II	system praktyk zawodowych				
II	poziom wykorzystania TIK w teoretycznej i praktycznej nauce zawodu				
III	mocne i słabe strony egzaminów zewnętrznych				
III	sposoby przygotowania do egzaminów zewnętrznych				
III	poziom wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych				

Tabela 1. Model diagnozy rozwiniętej a badane zagadnienia i techniki badawcze

Zgodnie z założeniami badania diagnostycznego zdecydowanie najwięcej zmiennych dotyczy diagnozy identyfikacyjnej i prognostycznej.

4. Charakterystyka terenu badań

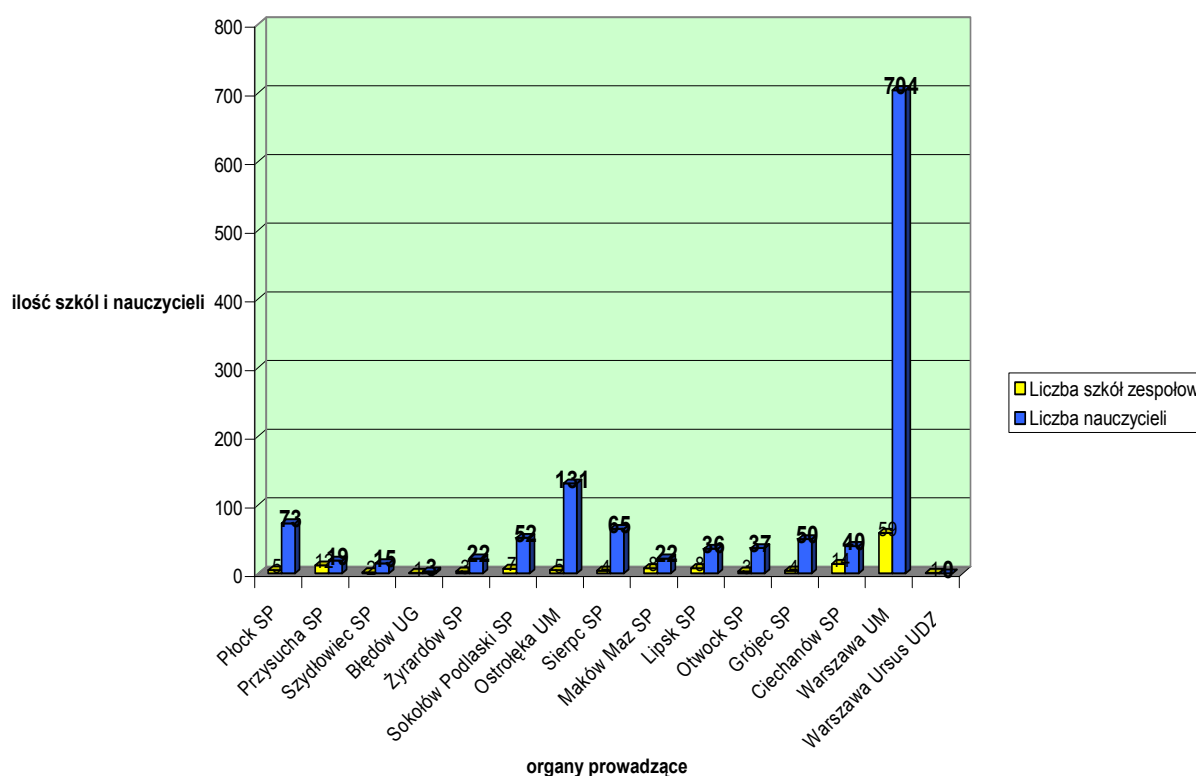
Do ilościowego badania potrzeb doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych wylosowanych zostało 150 szkół z terenu Mazowszu, w tym:

- 27% zasadniczych szkół zawodowych,
- 37%% techników i techników uzupełniających,
- 36 % szkół policealnych³.

W wywiadach grupowych z przedstawicielami rad pedagogicznych trzydziestu szkół (wybranych w próbie celowej) znalazło się po sześć: techników, zasadniczych szkół zawodowych, szkół policealnych, centrów kształcenia praktycznego lub centrów kształcenia ustawicznego oraz szkół specjalnych. Badane szkoły i placówki realizują kształcenie w zawodach z następujących branż: medyczna, gastronomiczna, hotelarska, mechaniczna, rolnicza, ekonomiczna, budowlana.

Ankiety elektroniczne wysłano do jednostek samorządu terytorialnego, które są organem prowadzącym dla szkół typu zawodowego. Poniższy wykres (Wykres 1.) przedstawia ilościową charakterystykę kształcenia zawodowego organizowanego na terenie samorządów uczestniczących w badaniu.

Dane ilościowe z badań w starostwach powiatów województwa mazowieckiego

Wykres 1. Liczba szkół i nauczycieli na terenie samorządów uczestniczących w badaniu

³ Rozkład procentowy ustalony został na podstawie danych ze „Sprawozdania z egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe 2007 województwo mazowieckie” Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej

5. Struktura badanej grupy

Ankietę intranetową wypełniło 201 nauczycieli, którzy proszeni byli o wpisanie do metryczki kwestionariusza ankiety ważnych dla ogólnej charakterystyki informacji: płeć, funkcja/stanowisko, typ szkoły/placówki, miejsce pracy, staż pracy w oświacie. Struktura badanej grupy przedstawia się następująco:

Kobiety 63 %			Mężczyźni 37%		
Nauczyciel teoretycznej nauki zawodu 67%		Nauczyciel praktycznej nauki zawodu 25%		Nauczyciel teoretycznej i praktycznej nauki zawodu 8%	
Szkoła Policealna 14%	Technikum 58%	Zasadnicza szkoła zawodowa 16 %	Szkoła Specjalna 8%	CKP 4%	
Warszawa 15%	miasto powyżej 100 tys. 17%	miasto 100-50 tys. 8%	miasto 49 -20 tys. 22%	miasto poniżej 20 tys. 24%	wieś 14%
0-1 rok 5%	2-5 lat 20%	6-10 lat 19%	11-20 lat 26%	20 i więcej 30%	

Tabela 2. Informacje o uczestnikach badania intranetowego

W wywiadach grupowych wzięło udział łącznie 200 przedstawicieli rad pedagogicznych z 30 szkół, w tym: dyrektorzy, wicedyrektorzy, kierownicy praktyk zawodowych, opiekunowie zespołu nauczycieli praktycznej nauki zawodu, opiekunowie zespołu nauczycieli teoretycznej nauki zawodu, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, nauczyciele teoretycznej nauki zawodu, opiekun pracowni informatycznej, pedagodzy szkolni.

Na ankietę e-mailową odpowiedzieli pracownicy 15 jednostek samorządu terytorialnego zajmujący się oświatą.

W wywiadach indywidualnych wzięło udział 7 pracodawców reprezentujących zakłady pracy różnej wielkości i różnych branż (mechanicznej, usługowej, medycznej, rolniczej, ekonomicznej, budowlanej).

Część druga

Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego

Obszar ten badany był za pomocą kwestionariuszy ankiet skierowanych do nauczycieli przedmiotów zawodowych oraz do pracowników oświaty organów prowadzących szkoły zawodowe.

Badanie miało na celu zebranie informacji o kwalifikacjach i kompetencjach⁴ nauczycieli, opinii i refleksji na temat przebiegu rozwoju zawodowego oraz deklaracji związanych z dalszym rozwojem zawodowym.

1. Kwalifikacje i kompetencje nauczycieli przedmiotów zawodowych

Prawie wszyscy nauczyciele (97%) kształcenia zawodowego deklarują, że posiadają wyższe wykształcenie: w tym 78 % wykształcenie magisterskie a 19 % wyższe zawodowe. Spośród 201 wypełniających ankietę intranetową, 34% jest absolwentami politechniki, 30 % szkół wyższych zwanych akademiami , 17 % wyższej szkoły zawodowej oraz 14% uniwersytetu.

Nie można zatem stwierdzić w badanej grupie dominacji wykształcenia politechnicznego, które wydawałoby się oczywiste dla potrzeb kształcenia zawodowego. Można za to potwierdzić dominację nauczycieli, którzy zdobyli lub niebawem zdobędą najwyższy stopień awansu zawodowego.

Największe grupy stanowią nauczyciele mianowani (44%) i dyplomowani (31%). Średnio liczna jest grupa nauczycieli kontraktowych (21%), najmniej liczna nauczycieli stażystów (4%).

Za wskaźnik wysokich kompetencji nauczycieli kształcenia zawodowego można uznać fakt pełnienia przez ponad połowę z nich funkcji egzaminatora (52%)

Do oceny poziomu kompetencji nauczycieli kształcenia zawodowego przyjęto nazwy wymienione w *Rozporządzeniu z 2004 roku w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*⁵. *Przygotowanie do zawodu nauczyciela powinno prowadzić do nabycia kompetencji w zakresie:*

- dydaktycznym,
- wychowawczym i społecznym (związanym z umiejętnością rozpoznawania potrzeb uczniów oraz zdolnością do współpracy w relacjach międzyludzkich),
- prakseologicznym (wyrażającym się skutecznością w planowaniu, realizacji, organizowaniu, kontroli i ocenie procesów edukacyjnych),
- komunikacyjnym (wyrażającym się skutecznością zachowań werbalnych i pozawerbalnych w sytuacjach edukacyjnych),
- informacyjno-medialnym (wyrażającym się umiejętnością posługiwania się technologią informacyjną, w tym jej wykorzystywania w nauczaniu przedmiotu (prowadzeniu zajęć),
- językowym (wyrażającym się znajomością co najmniej jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym).

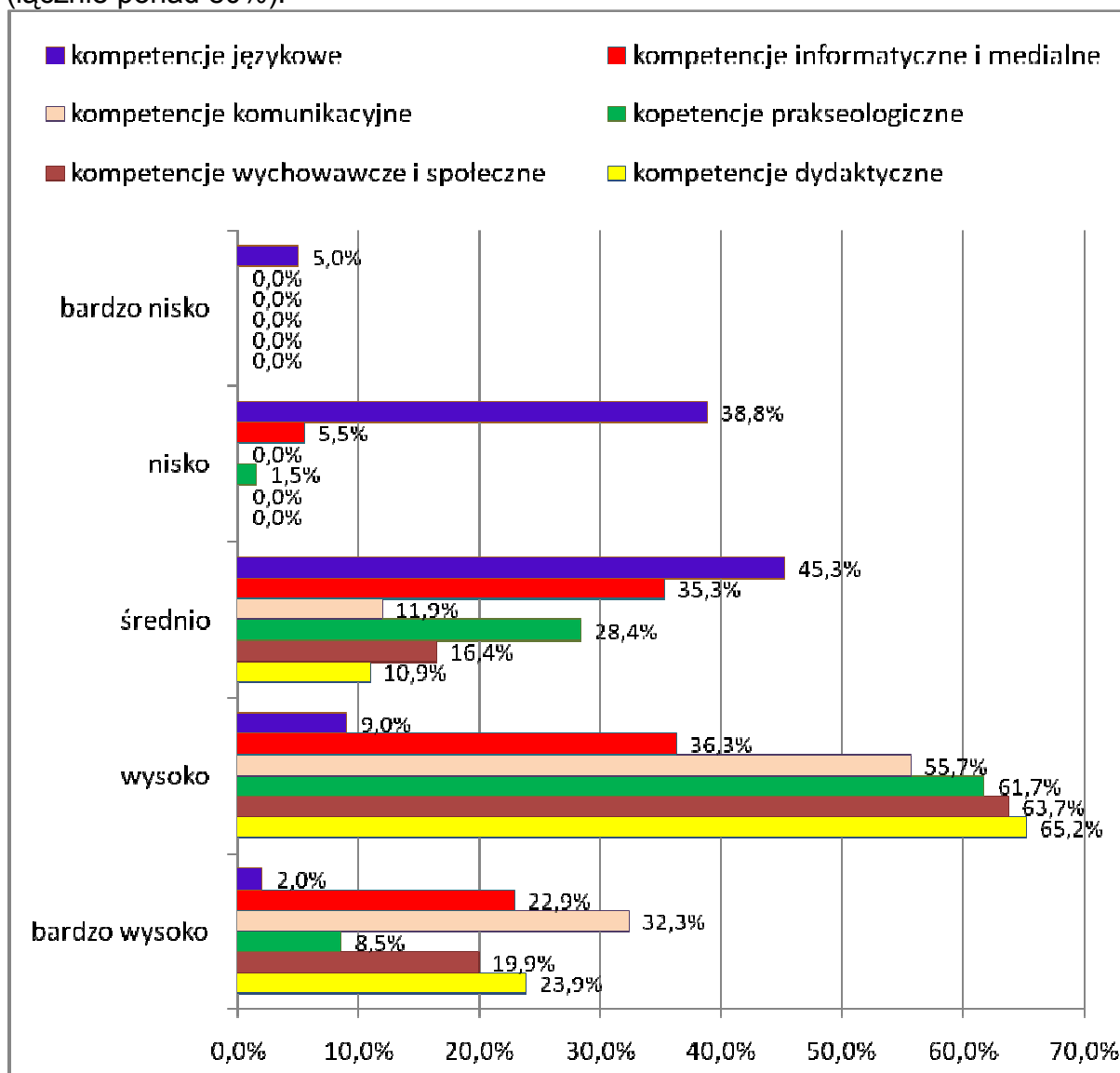
⁴ Na użytek przeprowadzonego badania pojęcie „kompetencje” definiowane jest *jako zdolność, gotowość do podejmowania pewnych działań*

⁵ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU¹⁾ z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. z dnia 22 września 2004 r.)

Zarówno nauczyciele przedmiotów teoretycznych, jak i praktycznych raczej wysoko oceniają swoje kompetencje zawodowe, co wiąże się najprawdopodobniej z ich bogatym doświadczeniem zawodowym, wynikającym z długiego stażu zawodowego większości badanych. Grupę badanych stanowi bowiem:

- 5% nauczycieli o stażu zawodowym 0-1 lat,
- 20% nauczycieli o stażu zawodowym 2-5 lat,
- 19 % nauczycieli o stażu zawodowym 6-10 lat,
- 26% nauczycieli o stażu zawodowym 11-20 lat,
- 30 % nauczycieli o stażu zawodowym 20 lat i więcej.

Porównując rozkłady procentowe ocen kompetencji nauczycieli (Wykres1.) należy zwrócić uwagę, że **najwięcej ocen bardzo wysokich dotyczy kompetencji komunikacyjnych** (tak wysoko ocenia siebie co trzeci badany). Wskazania najwyższych skal (*bardzo wysoko* i *wysoko*) przeważają także w odniesieniu do kompetencji dydaktycznych (łącznie ponad 90%) oraz wychowawczych i społecznych (łącznie ponad 80%).

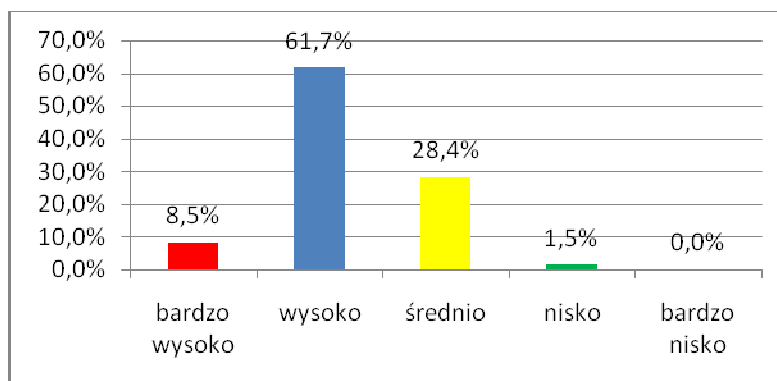

Wykres 2. Rozkłady procentowe ocen kompetencji zawodowych ankietowanych nauczycieli kształcenia zawodowego

Natomiast **duży procent ocen niskich i bardzo niskich dotyczy kompetencji językowych** (łącznie ponad 40%).

Na osobną uwagę zasługują rozkłady procentowe ocen kompetencji prakseologicznych, informatycznych oraz językowych. Biorąc pod uwagę znaczenie tych kompetencji dla realizacji nowoczesnej dydaktyki, warto je z osobna przeanalizować.

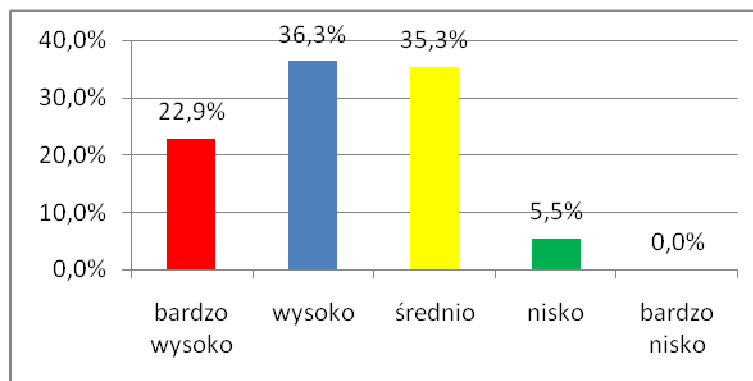
Ocena poziomu kompetencji **prakseologicznych**:

Wykres 3. Rozkład procentowy ocen kompetencji prakseologicznych nauczycieli kształcenia zawodowego

Większość badanych wysoko ocenia swoje kompetencje prakseologiczne. Jednak w porównaniu z innymi kategoriami kompetencji wskaźnik ocen bardzo wysokich jest niewielki. Nastąpił natomiast zauważalny wzrost ocen średnich, pojawiły się także oceny na poziomie niskim.

Ocena poziomu kompetencji **informatycznych i medialnych**:

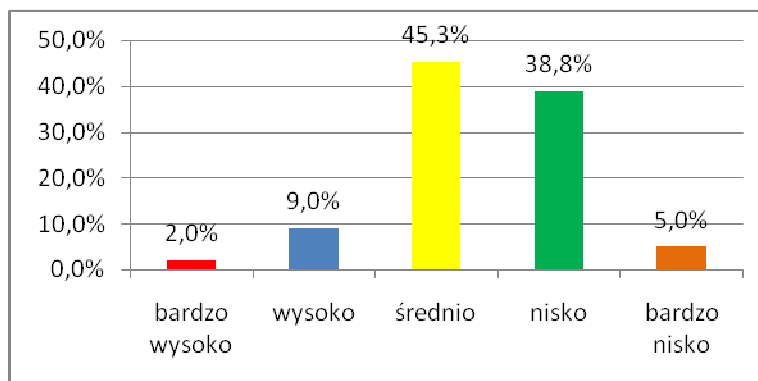

Wykres 4. Rozkład procentowy ocen kompetencji informatycznych i medialnych nauczycieli kształcenia zawodowego

Kompetencje informatyczne i medialne to kompetencje, które najbardziej podzieliły badaną grupę. **Poziomy ocen wysokich i średnich niemalże wyrównały się** i wynoszą ponad 30%. Przy czym nadal utrzymuje się duża grupa osób deklarujących posiadanie bardzo wysokich kompetencji. Cieszyć może tak niewielki procent ocen niskich.

Ocena poziomu kompetencji językowych (w zakresie języka obcego)

Łącznie **ponad 80%** badanych ocenia swoje kompetencje językowe na **poziomie średnim i niskim**.

Wykres 5. Rozkład procentowy ocen kompetencji językowych nauczycieli kształcenia zawodowego

Tylko 11 % nauczycieli twierdzi, że ich kompetencje językowe osiągają poziom co najmniej wysoki. Ten fakt nie powinien jednak dziwić co najmniej z dwóch powodów, po pierwsze badana grupa to nauczyciele z długim stażem zawodowym, po drugie na ogół nie są to absolwenci kierunków nauczycielskich.

O wysokich kwalifikacjach i kompetencjach nauczycieli kształcenia zawodowego mówią pracownicy samorządów. Oto wybrane cytaty: *w szkołach zawodowych zatrudnieni są nauczyciele z pełnymi kwalifikacjami, wszyscy nauczyciele teoretycznych przedmiotów posiadają wymagane wyższe wykształcenie.* Badani z zadowoleniem podkreślili fakt, że część nauczycieli praktycznej nauki zawodu również posiada wyższe wykształcenie (mimo że nie jest to wymagane) oraz duże doświadczenie zawodowe zdobywane w zakładach pracy i instytucjach branżowych.

Z informacji przekazanych przez pracowników organów prowadzących wynika, że zdecydowana większość nauczycieli teoretycznej nauki zawodu podwyższa swoje kwalifikacje i doskonalą się, *korzystając ze wszystkich możliwych i dostępnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego.* (cytat wypowiedzi jednego z pracowników). Niektórzy nauczyciele zdobywają dodatkowe kwalifikacje zawodowe na studiach podyplomowych i kursach kwalifikacyjnych.

W mniejszym stopniu o swój rozwój zawodowy dbają nauczyciele praktycznej nauki zawodu, którzy w ocenie organu prowadzącego rzadziej korzystają z różnych form doskonalenia. Zdaniem pracowników badanych jednostek samorządu terytorialnego nauczyciele ci niechętnie podnoszą i doskonalą swoje kwalifikacje, więc słabiej są przygotowani do pełnienia funkcji nauczyciela, co skutkuje na przykład stosowaniem przez nich przestarzałych metod nauczania.

Część kadry kształcenia zawodowego (dotyczy to zarówno nauczycieli teoretycznej, jak i praktycznej nauki zawodu) stanowią nauczyciele emeryci, którzy nie wyrażają zainteresowania podnoszeniem swoich kwalifikacji i doskonaleniem kompetencji.

Przedstawiciele badanych samorządów zaniepokojeni są nasilającym się od kilku lat zjawiskiem braku w szkołach nauczycieli o określonych specjalnościach zawodowych, na przykład *w powiecie otwockim w roku szkolnym 2008/2009 są 34 wakaty nauczycielskie w 14 specjalnościach* (wypowiedź pracownika JST).

Powszechnie obserwowany jest brak nauczycieli przedmiotów zawodowych. Ilość nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu się zmniejsza. Niestety spotykamy się z bardzo dużymi problemami w pozyskaniu nauczycieli przedmiotów mechanicznych i informatycznych (wypowiedź pracownika UM Ostrołęka).

Wynika to z tego, że *młodzi, wykształceni ludzie otrzymują lepsze wynagrodzenie w obszarach poza oświatą (cytaty wypowiedzi pracownika JST), zaś system awansu zawodowego nie jest odpowiedni dla nauczycieli kształcenia zawodowego.* Jeden z badanych jako przykład podał fakt zatrudnienia na stanowisku nauczyciela stażysty - osoby z tytułem magistra inżyniera, posiadającej kilkuletnie doświadczenie zawodowe.

Respondenci zwracają także uwagę na fakt, iż szkolnictwo zawodowe jest jedną z najbardziej zaniedbanych dziedzin edukacji i piszą wręcz: *Niech biją się w piersi ci, byli ministrowie, którzy chcieli je zlikwidować.*

2. Poziomy rozwoju zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych

W badanej grupie większość stanowią nauczyciele mianowani i dyplomowani, a więc teoretycznie osiągający najwyższy poziom rozwoju zawodowego.

Do badania poziomu rozwoju zawodowego projektujący mazowiecką diagnozę po raz kolejny⁶ wykorzystali typologię oraz definicje zaproponowane przez Toma Boydella oraz Malcolma Leary⁷ w publikacji *Identyfikacja potrzeb szkoleniowych*. Wymienieni autorzy wyróżniają trzy poziomy rozwoju zawodowego:

Poziom 1. Wdrażanie - *to dobre wykonywanie pracy według obowiązujących standardów, spełnianie podstawowych wymagań.*

Poziom 2. Doskonalenie - *to umiejętność niezależnego działania, wykazywania się inicjatywą, a także zdolności samodzielnej oceny sytuacji.*

Poziom 3. Wprowadzanie innowacji – *to opracowywanie nowych i lepszych sposobów pracy.*

W literaturze pedeutologicznej odnaleźć można wiele klasyfikacji poziomów rozwoju zawodowego nauczycieli, na przykład profesor Henryka Kwiatkowska z Uniwersytetu Warszawskiego za Habermasem, Kolbergiem i Eriksonem wyróżnia trzy stadia rozwoju⁸:

- stadium przedkonwencjonalne – *wchodzenie w rolę zawodową,*
- stadium konwencjonalne – *rozumowe opanowanie konwencji i jej uzasadnień,*
- stadium postkonwencjonalne – *działanie twórcze, przekraczające ustalenia roli zawodowej.*

Autorzy opisywanego badania, dostrzegając związek między przywołanymi typologiami, przyjęli klasyfikację prof. Kwiatkowskiej jako teoretyczną podstawę swoich działań diagnostycznych.

Na pytania ankiety intranetowej: ***Na jakim poziomie rozwoju zawodowego znajduje się Pan/Pani obecnie w zakresie umiejętności ...?*** nauczyciele odpowiadali następująco:

- Kompetencje dydaktyczne i prakseologiczne

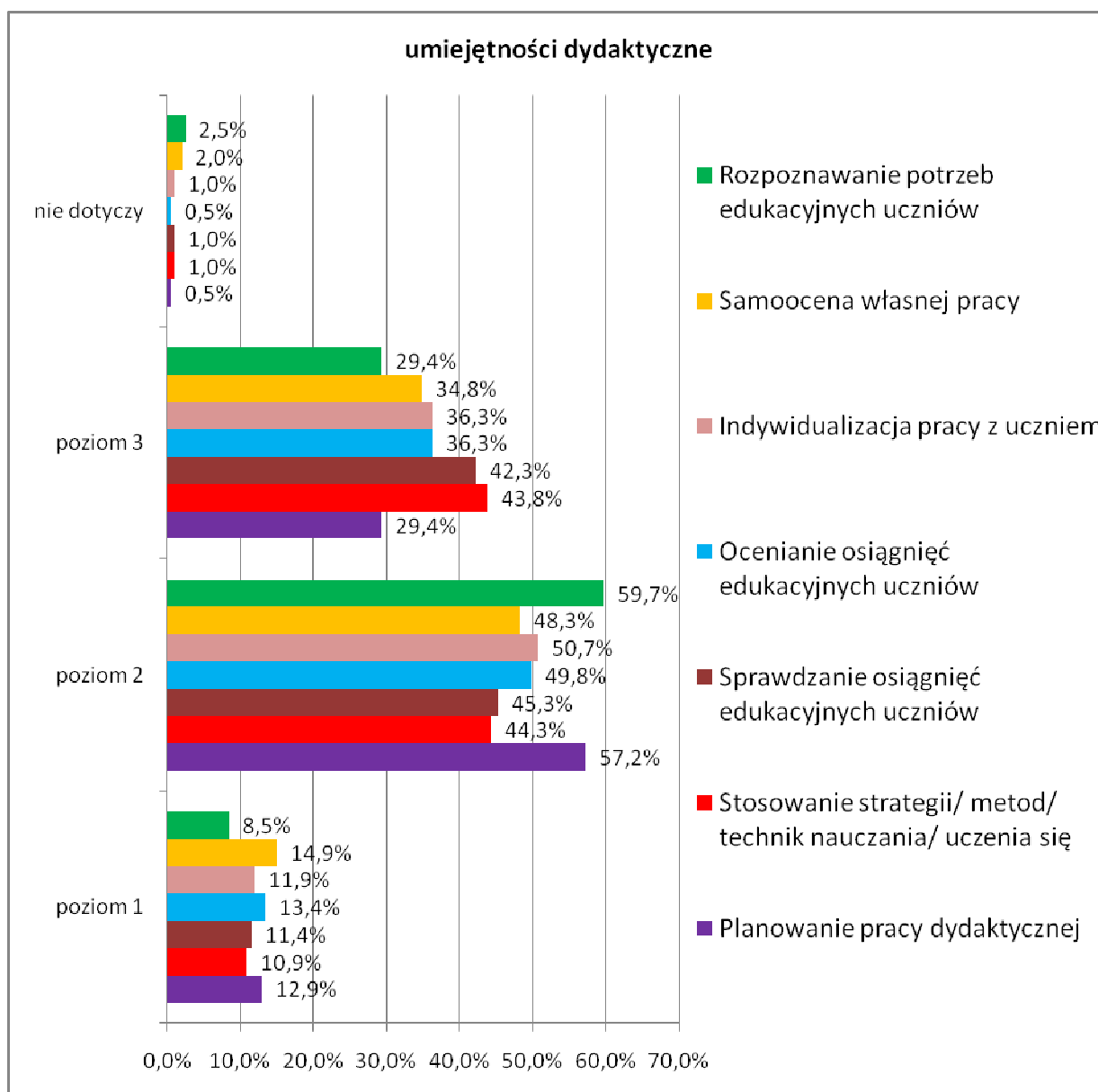
Za wyznacznik kompetencji dydaktycznych i prakseologicznych przyjęto kilka istotnych czynności związanych z procesem dydaktycznym realizowanym przez nauczycieli : rozpoznawanie potrzeb edukacyjnych uczniów, planowanie pracy dydaktycznej, stosowanie strategii/metod/technik nauczania-uczenia się, sprawdzanie

⁶ T. Boydell, M. Leary . „Identyfikacja potrzeb szkoleniowych”. Oficyna Ekonomiczna. Warszawa 2006. s. 15.

⁷ H. Kwiatkowska. Pedeutologia. Wydawnictwa Akademickie i profesjonalne. Warszawa 2008. s. 205.

osiągnięć uczniów, ocenianie osiągnięć uczniów, indywidualizacja pracy z uczniem, samoocena pracy nauczyciela. Poziomy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji dydaktycznych ilustruje **Wykres 6**.

Okazuje się, że **ponad 40 % nauczycieli kształcenia zawodowego swoje złożone umiejętności dydaktyczne i prakseologiczne umieszcza przede wszystkim na Poziomie 2.**, czyli deklaruje umiejętność *niezależnego działania, wykazywania się inicjatywą, a także zdolność samodzielnej oceny sytuacji*.

Wykres 6. Rozkłady procentowe złożonych umiejętności dydaktycznych i prakseologicznych nauczycieli

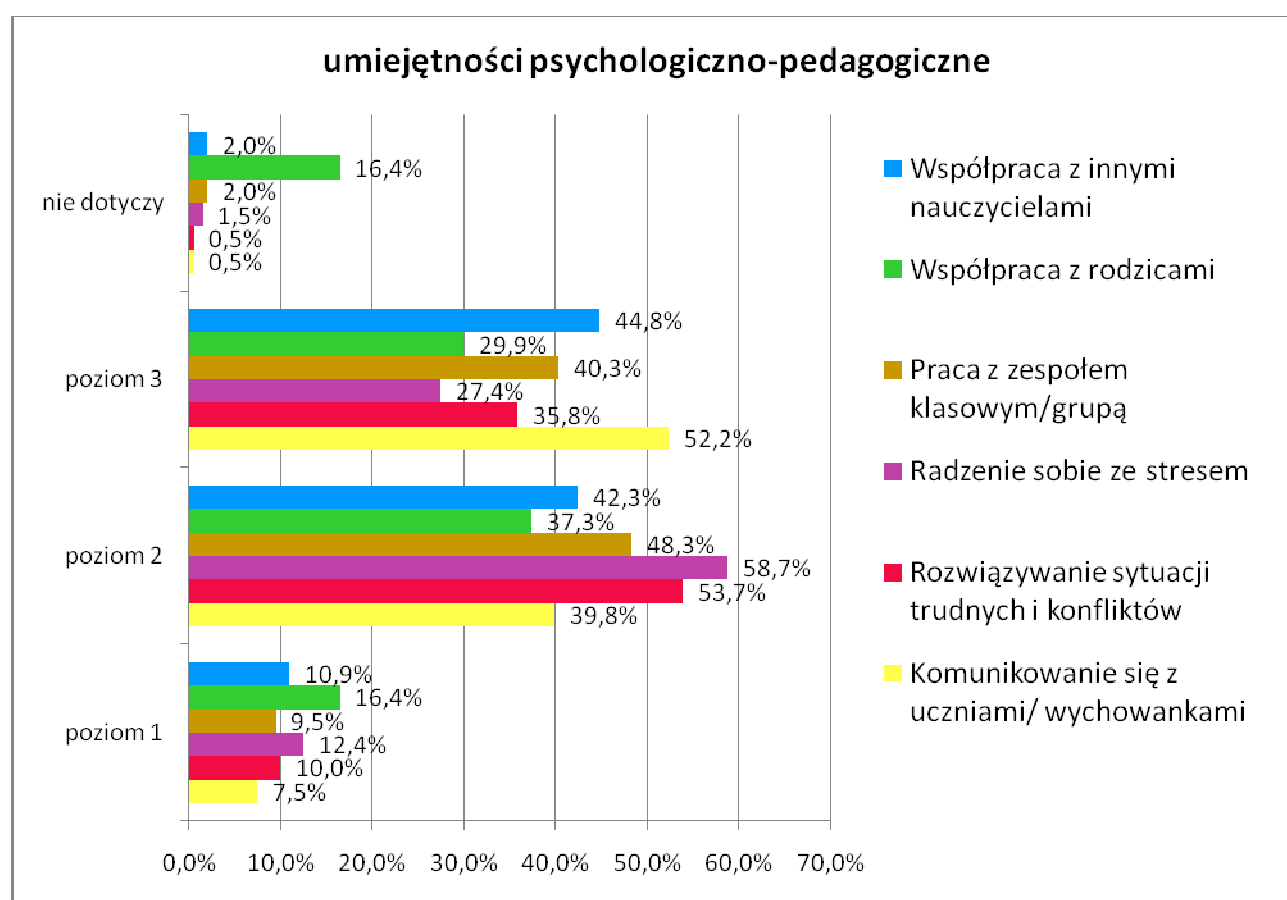
Obserwacja ta dotyczy wszystkich wymienionych czynności składających się na badane kompetencje.

Najwyższy poziom rozwoju zawodowego (Poziom 3.), a mianowicie opracowywanie nowych i lepszych sposobów pracy, nauczyciele utożsamiają

najczęściej ze **stosowaniem strategii, metod, technik nauczania/uczenia się** oraz **sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów**. Natomiast **Poziom 2. (Wdrażanie)** najliczniejsza grupa badanych odnosi do umiejętności samooceny własnej pracy (prawie 15 % nauczycieli).

- Kompetencje wychowawcze, społeczne i komunikacyjne

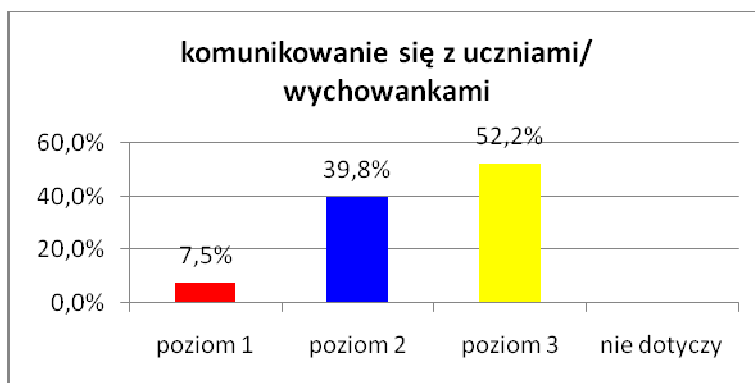
Kompetencje wychowawcze, społeczne i komunikacyjne, czyli umiejętności złożone związane z wiedzą psychologiczno – pedagogiczną, opisane zostały za pomocą następujących czynności nauczyciela: komunikowanie się z uczniami/wychowankami, rozwiązywanie sytuacji trudnych i konfliktów, radzenie sobie ze stresem, praca z zespołem klasowym/grupą, współpraca z rodzicami, współpraca z innymi nauczycielami.

Wykres 7. Rozkłady procentowe złożonych umiejętności wychowawczych, społecznych i komunikacyjnych nauczycieli kształcenia zawodowego

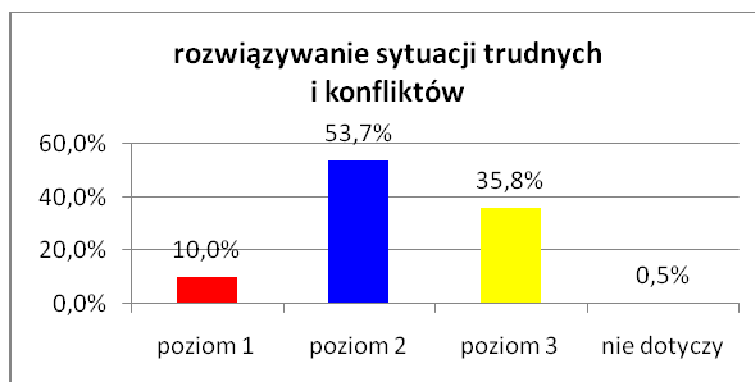
W rozwoju zawodowym nauczycieli w zakresie umiejętności wychowawczych, społecznych i komunikacyjnych nie można jednoznacznie wskazać wspólnej tendencji. Ponieważ rozkłady procentowe w zakresie poszczególnych poziomów są bardzo nierównomierne, warto przeanalizować je osobno, aby dokładniej przyjrzeć się badanym czynnościom.

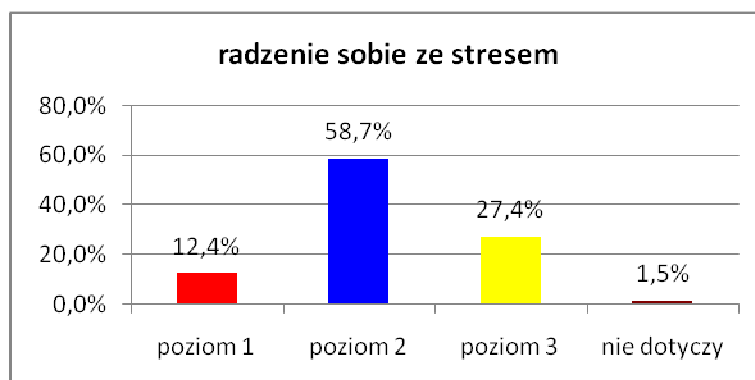
Wykres 8. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji komunikacyjnych

Największy procent nauczycieli deklaruje swoje umiejętności komunikowania się z uczniami/wychowankami na Poziomie 3., natomiast tylko niespełna 10 % określiła te umiejętności na Poziomie 1. Dobre wykonywanie pracy według obowiązujących standardów, spełnianie podstawowych wymagań, czyli poziom wdrażania zadeklarowali nauczyciele z najniższym stażem zawodowym.

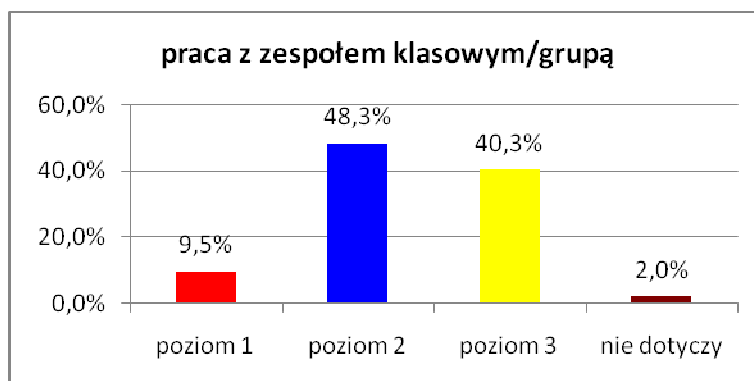
Wykres 9. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji wychowawczych i społecznych

Zdaniem ponad połowy badanych umiejętność rozwiązywania sytuacji trudnych, konfliktów sytuuje się na Poziomie 2 (umiejętność niezależnego działania, wykazywania się inicjatywą, a także zdolności samodzielnej oceny sytuacji). Na uwagę zasługuje wysoki procent badanych, którzy swój rozwój zawodowy w odniesieniu do badanej umiejętności określają na Poziomie 3.

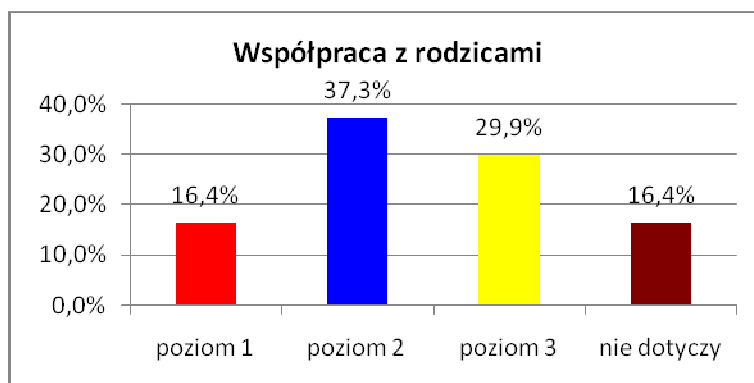
Wykres 10. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji wychowawczych i społecznych

Zdecydowana większość nauczycieli potrafi radzić sobie ze stresem w fazie określonej na poziomie poziomem 2. Dostyc liczna grupa badanych umiejętność tę umieszcza na poziomie 3. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że ponad 50 % badanych to nauczyciele o średnim, długim i bardzo długim stażu pracy zawodowej, należy się zastanowić, czy wskaźnik dotyczący Poziomu 3. jest zadowalający.

Wykres 11. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji wychowawczych i społecznych

Dostyc równomiernie (na dwa poziomy - Poziom 2. oraz na Poziom 3) rozłożyły się deklaracje dotyczące rozwoju umiejętności pracy z zespołem klasowym/grupą. . Znaczna grupa nauczycieli co najmniej potrafi niezależnie działać, wykazuje się inicjatywą, a także posiada zdolność samodzielnej oceny sytuacji. Obserwacja ta dotyczy także umiejętności współpracy z rodzicami.

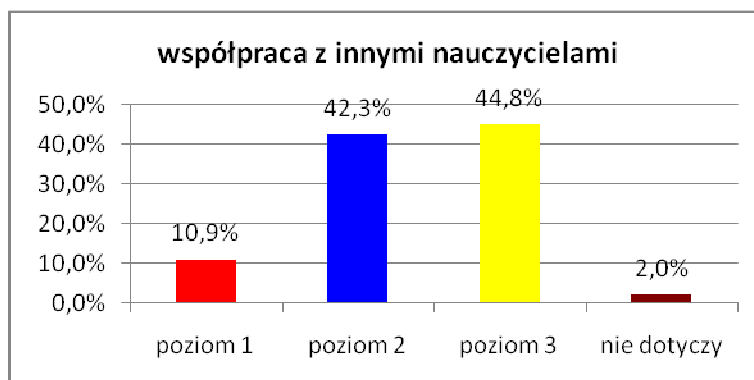

Wykres 12. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji komunikacyjnych

Na uwagę zasługuje wysoki procent wskazań na **Poziomie 1**. Oznacza to, że co szósty nauczyciel współpracując z rodzicami, co prawda *dobrze wykonuje to zadanie, zgodnie z obowiązującymi standardami*, ale tylko spełnianie podstawowe wymagania, więc nie wychodzi poza poziom **Wdrażania**. Przy czym obserwacja ta nie dotyczy tylko i wyłącznie nauczycieli z niskim stażem zawodowym.

Tylko co trzeci badany deklaruje, że poszukuje nowych rozwiązań we współpracy z rodzicami swoich wychowanków, czyli osiąga poziom najwyższy.

Niepokoić może fakt, że kilkanaście procent badanych w ogóle nie realizuje takiego zadania.

Wykres 13. Fazy rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji komunikacyjnych

Najwyższy poziom umiejętności współpracy z innymi nauczycielami, czyli umiejętność *niezależnego działania, wykazywania się inicjatywą, a także zdolności samodzielnej oceny sytuacji*, zgłasza prawie połowa badanych. Wysokie wskaźniki zarówno dla **Poziomu 3.** jak i **Poziomu 2.** rokują dobrą komunikację i współpracę w radach pedagogicznych badanych szkół.

- Umiejętności związane z wykorzystaniem technologii informacyjnej

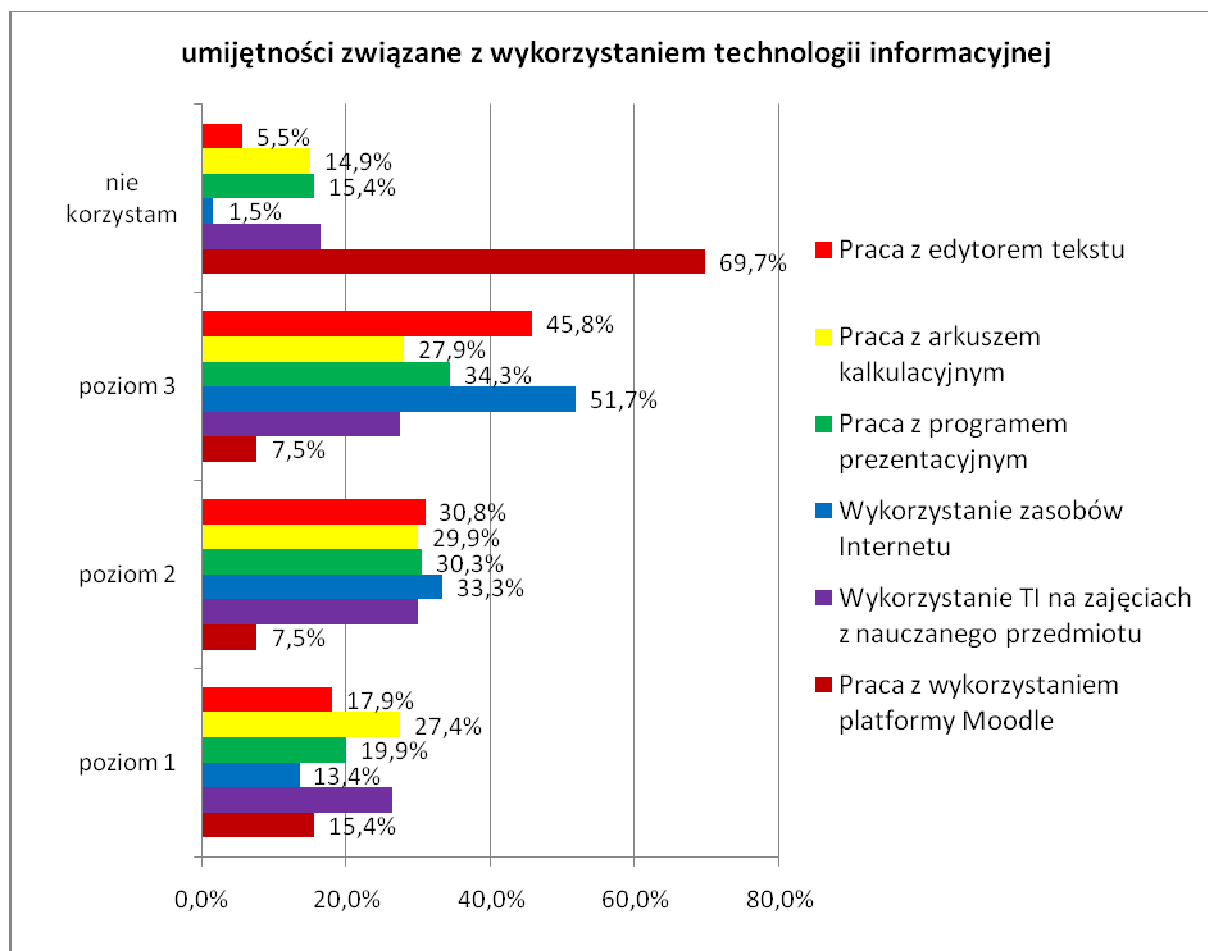
Wśród umiejętności związanych z wykorzystaniem technologii informacyjnej wyróżnione zostały następujące czynności: praca z edytorem tekstu, praca z arkuszem kalkulacyjnym, praca z programem prezentacyjnym, wykorzystanie zasobów Internetu, wykorzystanie TI na zajęciach z nauczanego przedmiotu, praca z wykorzystaniem platformy Moodle, specjalistyczne oprogramowanie.

Badanie rozwoju zawodowego w zakresie wykorzystania technologii informacyjnej pokazało, że na każdym poziomie rozwoju występują raczej podobne wskaźniki procentowe.

Najwyższe wskaźniki na **Poziomie 1.** dotyczą – pracy z arkuszem kalkulacyjnym oraz wykorzystanie TI na zajęciach nauczanego przedmiotu, na **Poziomie 2.** oraz **Poziomie 3.** wykorzystania zasobów Internetu i pracy z edytorem tekstu. Najniższe wskaźniki na każdym z poziomów dotyczą wykorzystania platformy Moodle.

Biorąc pod uwagę wszechobecność technologii informacyjnej i komunikacyjnej, interesującym wydaje się przeanalizowanie wskaźników w kategorii „nie korzystam”.

Okazuje się, że prawie 70 % badanych nie korzysta z możliwości platformy Moodle (a więc na przykład nie uczestniczyło w szkoleniu na odległość), 15 % nie pracuje z arkuszem kalkulacyjnym i programem prezentacyjnym (i nie są to wcale te same osoby, co powoduje, że problem niewykorzystania technologii zwielokrotnia się). Wśród badanych jest co prawda niezbyt liczna (ale jednak) grupa nauczycieli – 5,5%, którzy nie pracują z edytorem tekstu i nie korzystają z Internetu.

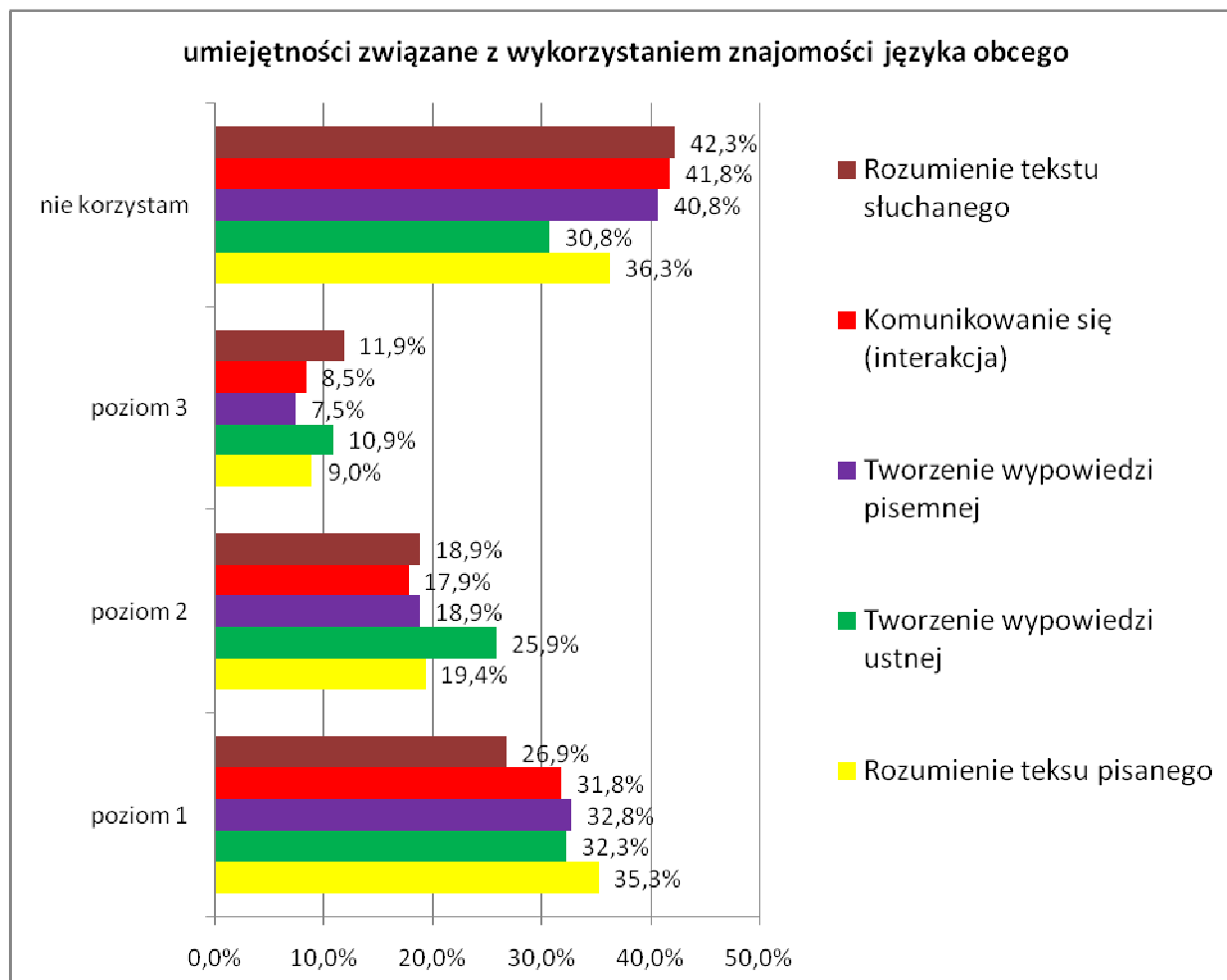
Wykres 14. Rozkłady procentowe złożonych umiejętności związanych z wykorzystaniem technologii informacyjnej przez nauczycieli kształcenia zawodowego

- Umiejętności związane z wykorzystaniem znajomości języka obcego

Na opis umiejętności związanych z wykorzystaniem znajomości języka obcego złożyły się następujące czynności: rozumienie tekstu słuchanego, rozumienie tekstu pisanego, tworzenie wypowiedzi ustnej, tworzenie wypowiedzi pisemnej, komunikowanie się (interakcja).

W badaniu poziomu rozwoju zawodowego nauczycieli w zakresie umiejętności związanych z wykorzystaniem znajomości języka obcego **najczęściej podawaną odpowiedzią była „nie korzystam” (ponad 40 %)**. Z najniższym poziomem wykorzystania umiejętności (**Poziom 1. Wdrażanie**) utożsamiło się około 30 % nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu. Tylko 12% nauczycieli określiło te umiejętności na **Poziomie 3. (opracowywanie nowych i lepszych sposobów pracy)**.

Z pośród umiejętności na **Poziomie 1.** największy procent głosów przypada na umiejętność rozumienia tekstu pisanego, a najmniejsza na rozumienie tekstu słuchanego. **Poziom 2.** określany był ilością ok.18-19% we wszystkich umiejętnościach, poza umiejętnością tworzenia wypowiedzi ustnej wskazywanej przez 30% nauczycieli. Na **Poziomie 3.** największy procent deklaracji dotyczył umiejętności rozumienia tekstu słuchanego i tworzenia wypowiedzi ustnej. Najmniej deklaracji na tym poziomie (jak również w całym badaniu) odnosi się do umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnej - 7,5%.

Wykres 15. Rozkłady procentowe złożonych umiejętności związanych z wykorzystaniem znajomości języka obcego przez nauczycieli kształcenia zawodowego

3. Własny rozwój zawodowy w opinii nauczycieli przedmiotów zawodowych

Opinie na temat własnego rozwoju zawodowego nauczyciele mogli wyrazić w dwóch pytaniach ankiety dotyczących - stopnia zadowolenia z dotychczasowego rozwoju zawodowego oraz przykładów sukcesów i niepowodzeń zawodowych.

Na pytanie: Czy jest Pan/Pani zadowolony ze swojego dotychczasowego rozwoju zawodowego? zdecydowana większość badanych odpowiedziała twierdząco (łącznie prawie 80%).

Stopień zadowolenia nauczycieli z ich rozwoju zawodowego przedstawia **Wykres 16**. Ponad połowa nauczycieli podała: „tak” - jest zadowolona z dotychczasowego rozwoju zawodowego i ponad jedna czwarta „zdecydowanie tak”.

Wśród niezadowolonych i niezdecydowanych znaleźli się zarówno nauczyciele praktycznej, jak i teoretycznej nauki zawodu z różnym stażem pracy.

Wykres 16. Stopień zadowolenia nauczycieli kształcenia zawodowego z własnego rozwoju zawodowego

Analiza liczby odpowiedzi na pytanie otwarte ankiety: **Co uznałby/uznałaby Pan/Pani za swój sukces, a co za niepowodzenie w dotychczasowym rozwoju zawodowym?** potwierdziła, że badani chętnie dzielili się swoimi sukcesami zawodowymi. Wśród przykładów sukcesów zawodowych wymienianych przez nauczycieli kształcenia zawodowego wyróżnić można następującą kategorię:

- osiągnięcie kolejnego stopnia awansu zawodowego (nauczyciela kontraktowego, mianowanego lub dyplomowanego),
- uzyskanie dodatkowych kwalifikacji zawodowych na studiach podyplomowych i kursach kwalifikacyjnych (w wyniku czego nabycie uprawnień do nauczania, (na przykład *dwóch zawodów, czterech odrębnych przedmiotów*),
- osiągnięcia uczniów w konkursach i olimpiadach (Ogólnopolskim Konkursie Wiedzy Ekonomicznej, Ogólnopolskim Konkursie Wiedzy z Rachunkowości, Olimpiadzie Wiedzy o Regionie i Przedsiębiorczości, Olimpiadzie Informatycznej),
- wysoka zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe,
- prace autorskie: programy nauczania (w tym do kształcenia modułowego), projekty edukacyjne, pakiety edukacyjne, poradniki do nauczania przedmiotów, nowatorskie metody nauki (na przykład HTML-a),
- umiejętność radzenia sobie z dynamicznie rozwijającą się technologią informacyjną i komunikacyjną.

Okazuje się, że ważnym wskaźnikiem sukcesów w rozwoju zawodowym są nie tylko osobiste osiągnięcia, ale także wyniki uczniów oraz naddążanie za nowoczesnością wyznaczaną rozwojem technologii informacyjnej.

Za najważniejsze niepowodzenia w rozwoju zawodowym nauczyciele uznali:

- brak środków finansowych na prowadzenie prawidłowego toku zajęć, brak profesjonalnych pomocy dydaktycznych, brak pieniędzy na nową bazę stanowisk i pomocy w zawodzie,
- niezadowolające wyniki uczniów na egzaminie (są uczniowie, którzy kończą szkołę zawodową, ale nie są w stanie przystąpić do egzaminu ze względu na duże deficyty rozwojowe),
- słaba znajomość języka obcego i technologii informacyjnej,

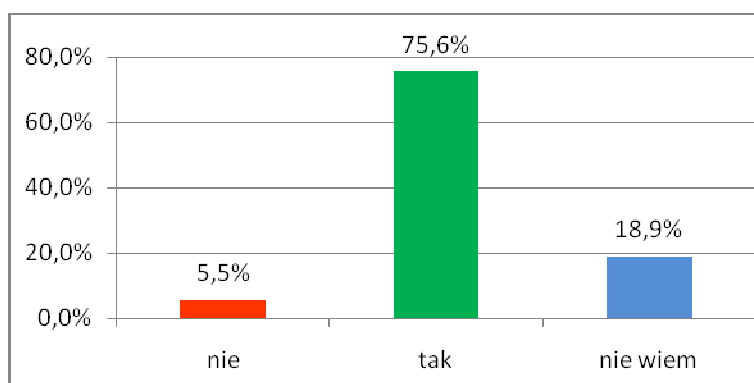
- niewłaściwe zachowanie wychowanków,
- brak motywacji u uczniów do nauki.

Wymieniane przez nauczycieli przykłady niepowodzeń w rozwoju zawodowym stanowią ważne zewnętrzne i wewnętrzne ograniczenia wypełniania roli nauczyciela.

4. Oczekiwania nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu związane z ich dalszym rozwojem zawodowym

Problem ten badany był za pomocą ankiety intranetowej skierowanej do nauczycieli przedmiotów zawodowych oraz za pomocą wywiadów grupowych. Badanie miało na celu zebranie deklaracji nauczycieli w sprawie dalszego ich rozwoju zawodowego, jak też określenia obszarów tematycznych, którymi są zainteresowani.

Poniższy wykres przedstawia procentowe zestawienie odpowiedzi na pytanie zawarte w kwestionariuszu ankiety: *Czy zamierza Pan/Pani w najbliższym czasie rozwijać się zawodowo?*

Wykres 17. Deklaracje nauczycieli kształcenia zawodowego dotyczące ich dalszego rozwoju zawodowego

Zdecydowana większość nauczycieli (ponad trzy czwarte) zadeklarowała, że chce rozwijać się zawodowo, co piąty badany jest niezdecydowany a i 5,5% stwierdziło, że nie zamierza rozwijać się zawodowo.

Na pytanie ankiety: *Rozwojem w jakich obszarach tematycznych jest Pan/Pani zainteresowany/na?* badani wskazali szereg interesujących propozycji doskonalenia wiadomości i umiejętności przedmiotowych i poza przedmiotowych.

Wśród propozycji wiadomości i umiejętności przedmiotowych pojawiły się:

- poznanie najnowszej wiedzy z zakresu nauczanych przedmiotów w różnych branżach, takich jak: mechaniczna, elektryczna, elektroniczna, gastronomia, rolnicza, ogrodnicza, ekonomiczna, handlowa, itp.
- zastosowanie różnych programów komputerowych i technologii informatycznej w nauczaniu przedmiotów zawodowych,
- przygotowanie uczniów do egzaminów zawodowych,
- skuteczne metody nauczania w kształceniu zawodowym,
- komunikacja interpersonalna,
- egzaminator OKE,
- kształcenie modułowe.

Natomiast wśród wiadomości i umiejętności pozapredmiotowych ważne okazały się:

- znajomość języka obcego,
- szkolne doradztwo zawodowe,

- praca z uczniem zdolnym i „trudnym”,
- motywowanie uczniów do nauki,
- techniki szybkiego uczenia się i szybkiego czytania,
- psychologia,
- nauczanie na odległość,
- przepisy prawa oświatowego.

Lista oczekiwanych tematów do doskonalenia wzbogacona została o **propozycje** wyartykułowane przez **przedstawicieli rad pedagogicznych** w czasie wywiadów grupowych. Są to:

- zapoznanie z nowymi technologiami,
- aktualizacja wiedzy merytorycznej z zakresu technologii informacyjnej,
- doskonalenie komputerowe (np. obsługa pakietu INSERT)
- metodyka nauczania poszczególnych przedmiotów zawodowych (przykłady realizacji konkretnych treści programowych),
- tworzenie szczegółowych programów praktyk,
- treningi interpersonalne,
- analiza programów nauczania pod kątem merytorycznym i metodycznym,
- praca z uczniem niepełnosprawnym,
- przygotowanie uczniów do egzaminów zawodowych.

Przedstawiciele rad pedagogicznych, udzielając odpowiedzi na pytanie o potrzeby związane z ich dalszym rozwojem zawodowym oraz rozwojem szkoły, w której pracują, skupili się głównie na **oczekiwanych metodach i formach wsparcia rozwoju zawodowego**. Wymieniali następujące:

- wizyty studyjne nauczycieli w nowoczesnych zakładach pracy w kraju i za granicą,
- praktyki w nowoczesnych zakładach pracy dla młodych (stażem) nauczycieli przedmiotów zawodowych (miesięczne krajowe lub zagraniczne)
- współpraca z innymi szkołami w kraju i za granicą,
- zagraniczne wymiany młodzieży,
- organizowanie takich form doskonalenia, które sprzyjałyby wymianie doświadczeń między nauczycielami,
- konferencje przedmiotowo – metodyczne dla nauczycieli zawodów branżowych (dwa razy w roku),
- organizowanie branżowych spotkań zawodowych,
- organizowanie szkoleń bieżących na stanowisku pracy,
- szkolenia wspólne z nauczycielami przedmiotów praktycznych z CKP,
- pakiety edukacyjne (programy, scenariusze lekcji, poradniki metodyczne),
- możliwość uzyskania dodatkowych kwalifikacji na studiach podyplomowych finansowanych przez organ prowadzący lub inne instytucje państwowe,
- stworzenie nowych kierunków kursów kwalifikacyjnych, dających uprawnienia do nauczania praktycznego w nowych zawodach,
- nawiązanie współpracy z instytucjami wspomagającymi branże (np. rolniczą, medyczną).

Nauczyciele w swoim rozwoju zawodowym oczekują przede wszystkim wsparcia zarówno od dyrekcji, jak i pracowników szkoły oraz od osób z zewnątrz - reprezentujących nadzór pedagogiczny, doskonalenie zawodowe, pracodawców.

W poniższej tabeli zestawione zostały oczekiwania badanych, kolejno wobec: dyrektora i wicedyrektora szkoły /placówki, pedagoga, psychologa, opiekuna zespołu przedmiotowego, opiekuna pracowni informatycznej, bibliotekarza, doradcy metodycznego, wizytatora, pracodawcy.

Osoby	Oczekiwana pomoc
Dyrektor/wicedyrektor szkoły /placówki	<ul style="list-style-type: none"> - dofinansowanie i wyposażenie pracowni w pomoce technodydaktyczne, środki nauczania, komputery, sprzęt multimedialny, książki, poradniki, - inspirowanie do pracy projekcyjnej, - informowanie o aktualnych przepisach prawa oświatowego, - organizowanie szkoleń, - umożliwienie uczestnictwa w różnych formach doskonalenia, - finansowanie doskonalenia zawodowego, - rozwiązywanie problemów, - poprawianie atmosfery pracy - zwiększenie zaufania do nauczycieli,
Pedagog, psycholog	<ul style="list-style-type: none"> - diagnozowanie uczniów, - prowadzenie doradztwa zawodowe, - rozwiązywanie problemów wychowawczych, - wspieranie w pracy z rodzicami uczniów, - nawiązanie z uczniami skutecznymi kontaktów, - pomoc w pracy z uczniem mający trudności w nauce, agresywnym, nadpobudliwym, ze środowiska patologicznego, - radzenie sobie ze stresem,
Opiekun zespołu przedmiotowego	<ul style="list-style-type: none"> - korelowanie międzyprzedmiotowe oraz powiązanie nauczania teoretycznego z praktycznym, - udzielanie wskazówek dydaktycznych i merytorycznych, wymiana doświadczeń, doradztwo, wdrażanie nowych pomysłów, - wspieranie w opracowywaniu materiałów dydaktycznych, sprawdzianów, - wybieranie programów nauczania oraz przedstawianie propozycji metod pracy, - organizowanie doskonalenia w ramach WDN oraz doskonalenia w ośrodkach zewnętrznych (MSCDN, PODN i inne) - kursy, konferencje, wyjazdy studyjne, - prowadzenie i organizowanie lekcji koleżeńskich, - ustalanie wspólnych jednolitych działań na terenie szkoły, - integrowanie nauczycieli, - nawiązywanie kontaktów z innymi szkołami, - pomaganie w doborze literatury
Opiekun pracowni informatycznej	<ul style="list-style-type: none"> - udostępnianie pracowni informatycznej, - instalowanie i korzystanie z nowych programów, - obsługiwanie sprzętu komputerowego i multimedialnego, - przygotowywanie lekcji z wykorzystaniem TI, - rozwiązywanie problemów informatycznych, - tworzenie strony internetowej,
Bibliotekarz	<ul style="list-style-type: none"> - uzupełnianie zasobów biblioteki o nowe pozycje literatury technicznej, - poszukiwanie i udostępnianie nowości wydawniczych, - doradzanie pomocnej w pracy literatury, - prenumerowanie interesujących czasopism, - zainteresowanie uczniów literaturą zawodową, - inicjowanie spotkań z wydawcami.

Doradca metodyczny	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawianie oferty doskonalenia nauczycieli, - organizowanie szkoleń, warsztatów, konferencji, - prowadzenie konsultacji metodycznych i merytorycznych, - przedstawianie oferty doskonalenia nauczycieli, - prezentowanie skutecznych, ciekawych metod nauczania, - organizowanie spotkań z przedstawicielami przemysłu i ośrodków naukowo-badawczych, - organizowanie wycieczek przedmiotowych do nowoczesnych zakładów przemysłowych, - opracowywanie materiałów dydaktycznych,
Wizytator	<ul style="list-style-type: none"> - interpretowanie przepisów prawa oświatowego w sposób jasny, przejrzysty i przystępny, - określenie jednolitych dokumentów szkolnych dotyczących kształcenia zawodowego - wykorzystywanie sprawozdań i raportów dyrektorów do rozwoju kształcenia zawodowego, - wspieranie i doradzanie, a nie szukanie błędów przez wizytatora z kompetencjami w zakresie kształcenia zawodowego, - wyjaśnianie popełnionych błędów i udzielanie wskazówek, - popularyzowanie w mediach zainteresowań technicznych.
Pracodawca	<ul style="list-style-type: none"> - określenie potrzeb w zakresie kierunków kształcenia zawodowego - prowadzenie kształcenia praktycznego zgodnie z programem i właściwe przygotowanie uczniów do egzaminu zawodowego, - przestrzeganie przez pracodawców przepisów kodeksu pracy (np. czas pracy), - informowanie szkoły o nieobecnościach i rozwiązywanych umowach z uczniami, - nie pobieranie opłat od uczniów za przyjęcie na praktykę, - wypłacanie uczniom należnego im wynagrodzenia, - dofinansowywanie szkoły i pracowni dydaktycznych, - organizowanie praktyk, szkoleń i wycieczek dydaktycznych dla nauczycieli i uczniów.

Tabela 3. Oczekiwana pomoc – propozycje nauczycieli

Wspieranie rozwoju nauczycieli przedmiotów zawodowych deklarują przedstawiciele badanych organów prowadzących placówki.

Wszyscy wypowiedający się w tej sprawie wskazali na dofinansowanie doskonalenia zawodowego jako formę wsparcia nauczycieli. Częstym przypadkiem jest także zawieranie porozumień z placówkami doskonalenia w sprawie doskonalenia i doradztwa metodycznego oraz zawieranie porozumień z pracodawcami, które przewidują organizowanie szkoleń podwyższających kwalifikacje nauczycieli przedmiotów zawodowych. Na drugim miejscu znalazło się wspieranie w zdobyciu uprawnień egzaminatora, zachęcanie do udziału w konferencjach, kursach. W nielicznych przypadkach wskazano też inne formy wsparcia dla nauczycieli: *udzielanie urlopów na szkolenia, zorganizowanie 4 - dniowego tygodnia pracy dla doksztalających się nauczycieli, opiekę nad młodymi nauczycielami* (cytaty z wypowiedzi pracowników samorządowych).

Część trzecia

Jakość kształcenia w zawodach

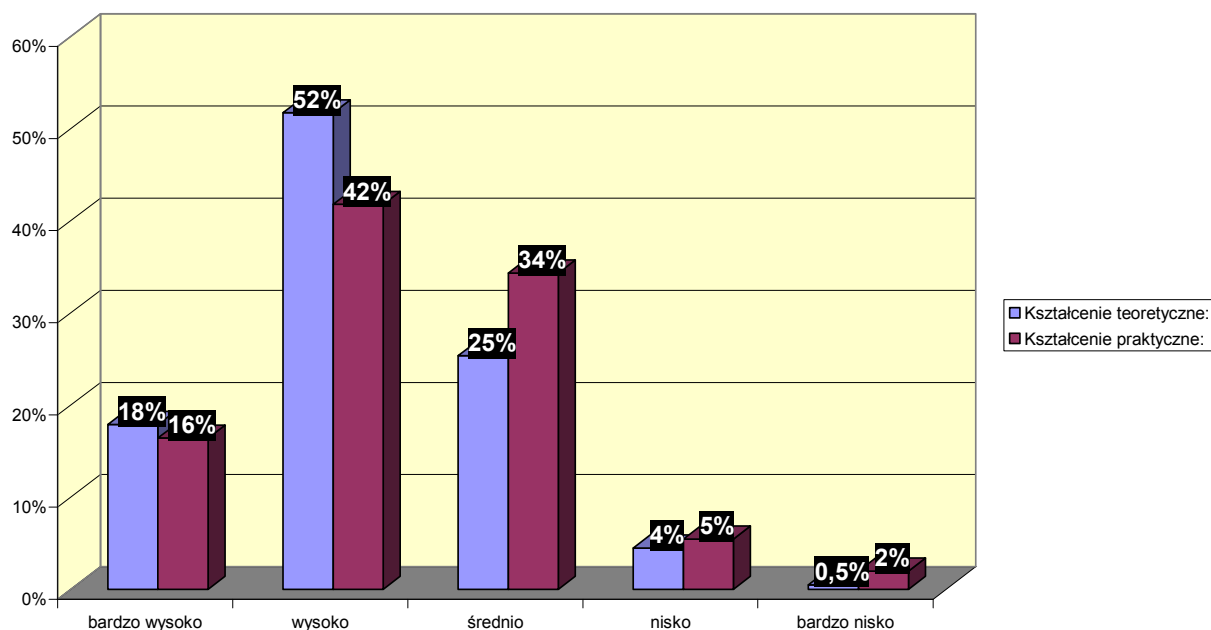
1. Czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodach

Większość nauczyciele teoretycznej nauki zawodu (52 %) oraz praktycznej nauki zawodu (42%) wysoko ocenia jakość kształcenia zawodowego, czyli jakość produktu, który sami w dużej mierze tworzą.

Wysokie wskaźniki procentowe mogą być oczywiście dowodem subiektywizmu badanych nauczycieli. Należy jednak pamiętać, że osoby, które osiągnęły co najmniej konwencjonalne stadium rozwoju zawodowego, mają prawo do wysokich ocen na swój temat.

Na pytanie ankiety *Jak ocenia Pan/Pani jakość kształcenia w zawodzie w Pana/Pani szkole/placówce?* (Proszę wskazać wybrane miejsca na skali pamiętając, że 1- bardzo nisko, 2-nisko, 3-średnio, 4-wysoko, 5-bardzo wysoko) uzyskano następujące odpowiedzi:

II.1. Jak ocenia Pan/Pani jakość kształcenia w zawodzie w Pana/Pani szkole/placówce? (Proszę wskazać wybrane miejsca na skali pamiętając, że 1- bardzo nisko, 2-nisko, 3-średnio, 4-wysoko, 5-bardzo wysoko)

Wykres 18. Ocena jakości kształcenia zawodowego realizowanego w badanych szkołach

Porównując zestawienia procentowe wskazań badanych, można stwierdzić, że wyżej oceniona została jakość kształcenia teoretycznego. Widać to szczególnie na dwóch poziomach skali – oceny wysokie i oceny średnie. Tylko pojedynczy nauczyciele bardzo nisko ocenili jakość kształcenia zawodowego.

Gdyby poprzestać tylko na wskaźnikach zaprezentowanych na **Wykresie 17**, można by pokusić się o sformułowanie tezy, że kondycja kształcenia zawodowego jest dobra. Przeczą temu między innymi informacje przekazane przez nauczycieli w pytaniu otwartym ankiety.

W uzasadnieniu wyboru miejsca na skali oceny jakości, respondenci wskazali na istnienie szeregu czynników **wewnętrznych** i **zewnętrznych** wpływających na jakość kształcenia w zawodzie – czynników zarówno **pozytywnych**, jak i **negatywnych**. Co ciekawe większość uzasadnień dotyczyła czynników wewnętrznych. Potwierdza to fakt wzięcia przez nauczycieli ciężaru odpowiedzialności za jakość kształcenia zawodowego, w szkole w której pracują.

Najczęściej i na pierwszym miejscu według badanych na wysoką jakość kształcenia teoretycznego i praktycznego ma wpływ **zatrudnianie w szkole dobrze wykwalifikowanej kadry pedagogicznej**. Ich zdaniem profesjonalnie przygotowana kadra w jasny i rzeczowy sposób *przekazuje uczniom wiedzę, jest na bieżąco z nowościami na rynku pracy, stosuje nowoczesne metody nauczania, wykazuje w pracy duże zaangażowanie*. Ponadto kadra ta uczestniczy w doskonaleniu zawodowym.

Na drugim miejscu respondenci wskazywali **bazę dydaktyczną** jako czynnik, od którego w znacznej mierze zależy wysoka jakość kształcenia w zawodzie. Odpowiednie pomieszczenia, wyposażone w nowoczesny sprzęt gabinety do nauki przedmiotów zawodowych, dobre zaplecze dydaktyczne, istnienie warsztatów, w których uczniowie mogą w praktyce wykorzystać swoją wiedzę, zdaniem badanych w sposób istotny wpływają na jakość kształcenia.

Wysokie wyniki kształcenia w następnej kolejności ankietowani wiązali z **realizacją treści programowych zgodnie z podstawą programową i programem nauczania, zastosowaniem korelacji treści nauczania przedmiotów zawodowych z ogólnymi, łączeniem teorii z praktyką oraz właściwą organizacją procesu nauczania** – podziałem klasy na małe grupy w kształceniu zawodowym i wnikliwą selekcją placówek prowadzących szkolenie praktyczne. Ważne okazało się też zrozumienie potrzeb nauczycieli przedmiotów zawodowych ze strony dyrekcji i wspieranie ich pracy oraz atrakcyjność zawodu na rynku pracy.

Czynnikiem bardzo silnie **wpływającym na obniżenie** jakości kształcenia zawodowego zdaniem ankietowanych jest **niski poziom intelektualny uczniów, wybierających kształcenie w szkołach typu zawodowego**. Respondenci wskazują najczęściej na niewielkie możliwości intelektualne młodzieży, „deficyty edukacyjne”, ale także na niskie wyniki na egzaminie gimnazjalnym, brak chęci i motywacji do nauki, brak systematyczności, niechęć do nauki i współpracy oraz niską frekwencję.

Istotnymi czynnikami, utrudniającymi osiągnięcie wysokich wyników (jednego z mierników jakości pracy szkoły) są : **zła organizacja procesu kształcenia: praca z 26-29 osobowymi klasami w pracowniach dostosowanych do nauczania 15 osób**, brak podziału na grupy tam, gdzie program wymaga prowadzenia zajęć pokazowych czy też ćwiczeń (na przykład z przedmiotu obsługa konsumenta, technologia gastronomiczna) Ponadto inne czynniki obniżające poziom kształcenia zawodowego to: **niewystarczające szkolenie praktyczne, brak zainteresowania niektórych pracodawców autentycznym kształceniem praktycznym, niechęć pracodawców do współpracy ze szkołą, brak zrozumienia przez dyrekcję potrzeb nauczycieli, małe zrozumienie specyfiki i problemów kształcenia zawodowego w organie prowadzącym, a także w Ministerstwie**.

O czynnikach wpływających na jakość kształcenia zawodowego rozmawiano także podczas wywiadów grupowych. Badani skupili swoją uwagę przede wszystkim na **czynnikach zewnętrznych, związanych z polityką oświatową państwa oraz działalnością organów prowadzących**. Przedstawiciele nauczycieli kształcenia w takich branżach jak na przykład mechaniczna, na ogół **krytycznie oceniają kondycję szkolnictwa zawodowego, której stan przypisują polityce oświatowej państwa**.

Twierdzą, że państwo nie promuje kształcenia praktycznego (w domyśle zawodowego), kładzie nacisk na kształcenie ogólne.

Stąd wśród badanych ujawniło się duże poczucie braku., na przykład związane z niewielkim zainteresowaniem dydaktyką kształcenia zawodowego oraz jego organizacją ze strony MEN, czego dowodem są:

- **przestarzałe programy nauczania zawodów** (na przykład monter urządzeń sanitarnych, cukiernik, piekarz) lub programy niedostosowane do istniejącej bazy szkoły (na przykład kucharz),
- **niskiej jakości podręczniki do nauki przedmiotów zawodowych lub ich brak** (materiał rozproszony w kilku podręcznikach, na zakup których nie stać uczniów),
- **niespójny system praktyk zawodowych oraz niewystarczająca jego kontrola**, z jednej strony zbyt mało godzin zajęć praktycznych w ramowych planach nauczania z drugiej strony, na przykład *podczas praktycznej nauki zawodu uczniowie nie uczą się w zawodzie; pracują dużo dłużej (bardzo często w soboty) lub w czasie wolnym od zajęć – dotyczy klas wielozawodowych, klasach „sprzedawca” – wydłużony czas pracy, praca w wakacje, ferie, zbyt duża liczba uczniów odbywających praktyki na oddziale szpitalnym –powód: funkcjonują w mieście dwie szkoły o profilu medycznym, teoria bardzo odbiega od praktyki a nauczyciele nie mają okazji na ich korelację, uczymy często treści aktualnych, ale umiejętności z poprzedniej epoki, gdyż nie znamy realiów- patrz nowoczesnego podmiotu gospodarczego* (cytaty z wypowiedzi nauczycieli).

W opinii nauczycieli **system wynagradzania nauczycieli kształcenia zawodowego niedostosowany jest do rzeczywistości rynku pracy**. Ich zdaniem *absolwenci szkół technicznych nie szukają pracy w szkolnictwie*. W konsekwencji dyrektorzy szkół zawodowych mają trudności w pozyskiwaniu bardzo dobrze wyszkolonej kadry. (*Brak właściwej wyceny jakości pracy nauczycieli. Należy ułatwić oddelegowanie na zajęcia ludzi z przemysłu przy zachowaniu ich uposażeń – cytata z wypowiedzi badanych*) Borykają się także z brakiem specjalistów w niektórych kierunkach kształcenia (na przykład mechanika pojazdowa).

Dużym ograniczeniem dla jakości pracy szkół zawodowych jest także:

- **brak przepisów motywujących zakłady pracy** do przyjmowania uczniów na kształcenie praktyczne a być może nieodpowiednie warunki finansowania zakładów pracy, w których uczniowie odbywają praktyki,
- **ograniczona oferta kształcenia uczniów w szkole specjalnej** – *problem wprowadzenia nowych kierunków kształcenia ze względu na małą ilość uczniów,*
- brak ośrodków typowych do kształcenia zawodowego,
- **system egzaminów zewnętrznych zbyt obciążający szkoły**; *rozporządzenie o egzaminie praktycznym nie reguluje na przykład sprawy dotyczącej odzieży ochronnej na egzaminie, uczniowie dojeżdżają na egzaminy zawodowe często nawet ok. 200 km (na koszt własny), brak dofinansowania kursów obsługi programu Insert wykorzystywanego podczas egzaminów z przedmiotów zawodowych* (cytaty z wypowiedzi nauczycieli biorących udział w wywiadach).

Liczne zastrzeżenia formułują nauczyciele pod adresem przedsiębiorców, przede wszystkim wskazując na **niezadowalającą współpracę z zakładami pracy w zakresie praktyk zawodowych**, co skutkuje między innymi słabszym przygotowaniem uczniów do egzaminu praktycznego. Wiele zakładów pracy, w których uczniowie realizują zajęcia praktyczne, nie przestrzega wszystkich zapisów zawartych w umowach dotyczących praktycznej nauki zawodu oraz nie respektuje zaleceń organu prowadzącego. Brakuje

bazy pracodawców dostępnej dla rodziców i ucznia, a nowo powstałe zakłady pracy nie chcą przyjmować uczniów na praktyki ze względu na utrudnienia formalne.

Istotnym czynnikiem wewnętrznym, którego istnienie lub brak zależy od warunków zewnętrznych, jest **baza dydaktyczna**. **Nauczyciele podają wiele przykładów braków i niedogodności związanych z miejscem odbywania zajęć, wyposażeniem w sprzęt i środki dydaktyczne**, na przykład: *ciasnota, brak nowoczesnych maszyn i urządzeń, komputera, kopiarki, przestarzałe pomoce dydaktyczne, sprzęty pamiętające "minioną epokę"*. Znamienne jest jednak to, że doceniają intencje i działania podejmowane przez samorządy, czego charakterystycznym przykładem są następujące wypowiedzi: *Samorząd coraz bardziej zauważa potrzebę kształcenia zawodowego. (...) Organ prowadzący wspiera doposażenie szkoły, stara się poprawić warunki pracy, ale nie dysponuje wystarczającymi środkami.(...) Organ prowadzący zatwierdził projekty europejskie i zapewnił własny wkład finansowy (...)*.

Wśród wypowiedzi nauczycieli pojawiło się także kilka przykładów pozytywnego działania instytucji centralnych, na przykład mowa była o środkach na bazę techno – dydaktyczną pozyskanych z EFS przez MEN, o możliwości doposażenia bazy dydaktycznej poprzez uruchomienie środków z dotacji celowych Ministerstwa Rolnictwa czy o *doposażeniu w sprzęt kierunku piekarskiego przez OKE*. (cytat z wypowiedzi badanych)

Przedstawiciele samorządów pytani: *Od czego Państwo uzależniają rozwój szkolnictwa zawodowego na swoim terenie?* na pierwszym miejscu wymienili potrzeby lokalnego rynku pracy, rozwój zakładów pracy na danym terenie i zacieśnienie współpracy szkół z pracodawcami. Bardzo ważne miejsce zajęły preferencje uczniów i ich rodziców w wyborze kierunków kształcenia.

Zwrócono uwagę na konieczność dofinansowania szkolnictwa zawodowego, zwiększenia środków na powstanie odpowiedniej bazy do kształcenia teoretycznego i praktycznego oraz do doksztalcenia, doskonalenia i motywowania nauczycieli.

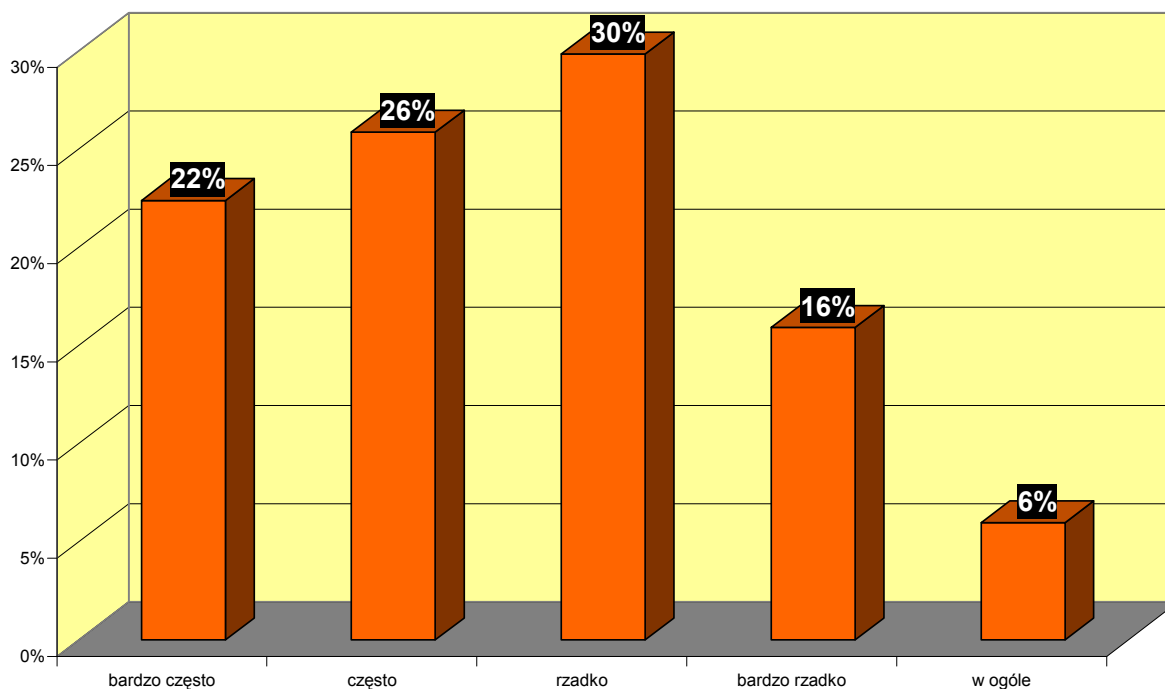
Wskazano również na konieczność rozwoju doradztwa zawodowego w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, wprowadzenia ulg w podatku dochodowym dla przedsiębiorców biorących udział w kształceniu zawodowym młodzieży, dostosowania programów nauczania do wymagań rynku pracy i wprowadzenia do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego nowych zawodów, niezbędnych na rynku pracy.

2. Technologia informacyjna a teoretyczna i praktyczna nauka zawodu

Autorzy projektu diagnozy założyli, że ważnym wskaźnikiem jakości kształcenia zawodowego jest włączanie technologii informacyjnej w proces dydaktyczny. Dlatego też w kwestionariuszu ankiety pojawiło się pytanie: *Jak często wykorzystuje Pan/Pani technologię informacyjną na przedmiotach zawodowych?*

Ilustrację rozkładów procentowych odpowiedzi na to pytanie stanowi **Wykres 19**.

II.3. Jak często wykorzystuje Pan/Pani technologię informacyjną na przedmiotach zawodowych?

Wykres 19. Częstość wykorzystania technologii informacyjnej w pracy dydaktycznej nauczycieli kształcenia zawodowego

Z analizy zestawień procentowych wykorzystania technologii informacyjnej przez nauczycieli kształcenia zawodowego wynika, że badani podzielili się na dwie (mniej więcej równoliczne grupy) - **48%** deklarujących, że **robi to często** i **46%**, że **robi to rzadko**.

Dodatkowo poproszono respondentów o wymienienie trzech sposobów zastosowania technologii informacyjnej na przedmiocie.

Okazało się, że nauczyciele zdecydowanie najczęściej wykorzystują **prezentacje multimedialne, przygotowane przez siebie lub uczniów**. Prawie taką samą popularnością cieszy się **korzystanie z zasobów Internetu do pozyskania informacji na tematy zawodowe**. Kolejne miejsca w pracy i przygotowaniu zajęć z przedmiotów zawodowych zajmują: **testy sprawdzające, scenariusze zajęć, wykorzystywanie edukacyjnych programów specjalistycznych typu AUTOCAD i MATHCAD, programów księgowych, programów symulacyjnych, arkusza kalkulacyjnego**.

Ten sam problem został uściślony przy pomocy pytania: *Jeśli bardzo rzadko, rzadko lub nigdy nie wykorzystuje Pan/ Pani technologii informacyjnej, proszę podać najważniejszy powód.*

Ankietowani, odpowiadając na tak postawione pytanie, wskazali najważniejsze przyczyny nieskorzystania z technologii komputerowej w nauczaniu teoretycznych i praktycznych przedmiotów zawodowych. Na pierwszym miejscu i najczęściej pojawił się problem **braku komputerów w pracowniach przedmiotów zawodowych i warsztatach, utrudniony dostęp do sal komputerowych w szkole, zajętych przez informatyków i innych nauczycieli**. Jako powód niewykorzystania technologii informacyjnej na swoich zajęciach respondenci w następnej kolejności wskazywali na **trudności i czasochłonność przygotowania takich zajęć, niskie umiejętności własne oraz zbyt liczne klasy i brak odpowiedniego oprogramowania do nauki zawodu**.

Na temat wykorzystania technologii informacyjnej w kształceniu zawodowym wypowiedzieli się także przedstawiciele rad pedagogicznych podczas wywiadów grupowych.

Zwrócili uwagę na to, że *programy nauczania nie przewidują częstego korzystania z technologii informatycznej na zajęciach praktycznych, a w wielu programach nauczania brak tematów z wykorzystaniem komputera oraz zasobów internetowych.*

Potwierdzili jednak, że korzystają z portali internetowych (Scholaris i Profesor), wyszukiwarek, przeglądarek oraz stron internetowych takich instytucji jak: MENiS, BIP, WSiP, CKU, CKE, OKE, KOWEŻiU, HRR, ZUS, Ministerstwa Finansów, stron www. zakładów przemysłowych oraz bazy danych GUS, Hermes, SIO.

Wykorzystują zasoby Wikipedii i encyklopedii tematycznych oraz specjalistyczne programy związane z przedmiotami i zawodami, takie jak: Solid Edg, programy rozliczeniowe, magazynowe, doradztwo zawodowe, język programowania, W. F –Mag, W.F. –Ceny, TURBO PASCAL, AUTO CAD, Eig CAM., PRO, Movie, Płatnik.

Stosują również programy symulacyjne wykorzystywane na zajęciach w pracowni oraz pracują na programach do terapii logopedycznej oraz rewalidacji indywidualnej usprawniającej widzenie.

Natomiast badani przedstawiciele organów prowadzących deklarują, że wspierają w tym zakresie szkoły poprzez doposażenie w sprzęt komputerowy i odpowiednie oprogramowanie, finansowanie kosztów eksploatacji pracowni internetowych i centrów multimedialnych, opłacanie abonamentu za stałe łącza internetowe.

Mówią także o pomocy w doskonaleniu nauczycieli w zakresie stosowania technologii informacyjnej oraz popieraniu szkół w zdobywaniu środków z Ministerstwa Edukacji Narodowej i Europejskiego Funduszu Społecznego.

3. System praktyk zawodowych

Praktyki zawodowe to niezwykle ważny składnik organizacji kształcenia zawodowego, dlatego też jedno z pytań postawionych w badaniu dotyczyło zalet i wad systemu praktyk zawodowych, (*Jakie dostrzega Pan/Pani zalety, a jakie wady systemu praktyk zawodowych w Pana/Pani szkole/placówce? (Proszę wymienić najważniejszą zaletę i najważniejszą wadę).*)

Najczęściej wskazywaną zaletą była **możliwość łączenia teorii z praktyką, co zdaniem ankietowanych przyczynia się do dobrego opanowania zawodu.** Większość respondentów wskazywała też na **możliwość odbywania praktyki w renomowanych i dobrych zakładach pracy, dzięki czemu młodzież poznaje wymagania związane z zawodem, funkcjonowanie realnego zakładu pracy, maszyny, urządzenia, sprzęt oraz nawiązuje kontakty z pracodawcami a szkoły mają wpływ na realizację programu praktyk.** Na kolejnym miejscu została wymieniona praktyka w warsztatach szkolnych, której zaletą jest przestrzeganie realizacji programu nauczania, dobrze przygotowana kadra, możliwość poznania wielu działów warsztatów i stanowisk pracy w zawodzie oraz symulacji procesów technologicznych. Nauczyciele podkreślali też wyraźnie **motywujący wpływ praktyk na nauczanie przedmiotów zawodowych i wzrost zainteresowania zawodem dzięki możliwości wykonania realnych rzeczy.**

Wśród wad systemu praktyk zawodowych najczęściej respondenci zwracali uwagę na **słabą kontrolę i niezrealizowanie programu nauczania w zakładach pracy** oraz **nieosiągnięcie standardów w zawodzie przez uczniów z powodu stawiania im zbyt niskich wymagań, zmniejszania kosztów na kształcenie, deficyty w wyposażeniu stanowisk pracy** oraz **braku zainteresowania niektórych pracodawców autentycznym**

kształceniem. Rzadziej pojawiły się głosy na temat niskiego zainteresowania uczniów praktyką, niechęci ich do pracy.

Na temat praktyk zawodowych wypowiedzieli się także przedstawiciele samorządów, odpowiadając na pytanie: *Jaka jest Państwa opinia o praktycznej nauce zawodu oraz praktykach zawodowych?*

Respondenci na pierwszym miejscu **jako dodatnią stronę organizacji praktyk wskazali dobrą współpracę z niektórymi zakładami pracy, zrozumienie przez pracodawców potrzeb szkół i przyjmowanie uczniów na praktyki zawodowe lub praktyczną naukę zawodu do firm.** Zdaniem badanych pracodawcy starają się zapewnić odpowiednie warunki i organizacji pracy, przy czym na dobre warunki realizacji praktyk wskazała jednak tylko niewielka liczba rozmówców. Także nieliczni wypowiedzieli się na temat wysokich wyników egzaminów praktycznych potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

Należy podkreślić, że **opinie przeważającej liczby respondentów na temat jakości praktyk zawodowych są negatywne.** Większość badanych twierdzi, że są one prowadzone w sposób niezadowolający ze względu na braki w wyposażeniu stanowisk, trudności w znalezieniu pracodawców spełniających odpowiednie warunki, realizowanie praktyk w sposób niezgodny z programem, (*w ocenie dyrektorów 17% praktyk nie jest realizowanych w sposób zgodny z programem nauczania*) brak zainteresowania zakładów pracy kształceniem zawodowym, brak kontroli szkoły nad przebiegiem praktyk młodocianych pracowników oraz częste przypadki nieposiadania ukończonych kursów pedagogicznych przez właścicieli firm, czyli braku kwalifikacji do prowadzenia praktyk. Z kolei szkoły, w których realizuje się szkolenie praktyczne, również mają trudne warunki do odbywania praktyk, gdyż brakuje im odpowiedniej bazy.

Badani wskazali również na niską zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe – *w niektórych zawodach na poziomie 10-20%.*

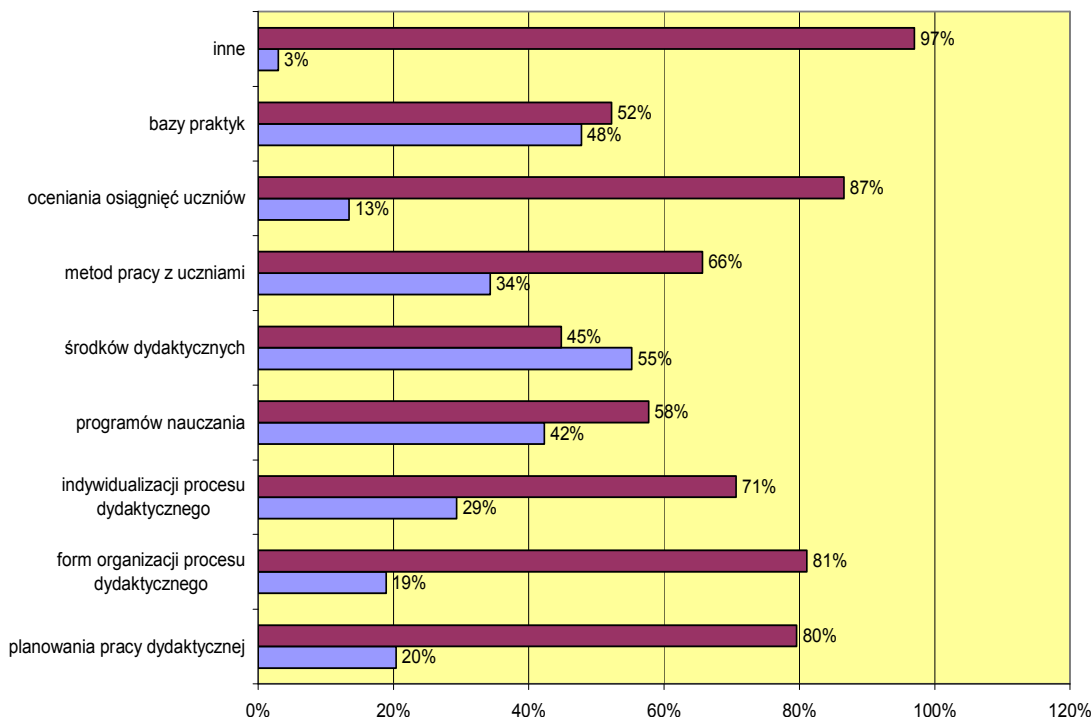
4. Usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów

Nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu proszeni byli o wskazanie tych elementów procesu dydaktycznego, które powinny być usprawnione. Zdaniem badanych usprawnienia powinny dotyczyć wszystkich zaproponowanych kategorii, czyli planowania pracy dydaktycznej, form organizacji procesu dydaktycznego, indywidualizacji procesu dydaktycznego, programów nauczania, środków dydaktycznych, metod pracy z uczniami, oceniania osiągnięć uczniów oraz bazy praktyk. **Najwięcej wskazań dotyczy środków dydaktycznych, bazy praktyk zawodowych i programów nauczania (powyżej 40%), natomiast najmniej - form organizacyjnych procesu dydaktycznego oraz oceniania osiągnięć uczniów (poniżej 20%).**

W kategorii *inne usprawnienia* ankietowani proponowali podział na mniejsze grupy ćwiczeniowe i zwiększenie nakładów organów prowadzących na ten podział oraz zapłatę za prowadzenie dodatkowych zajęć w celu lepszego przygotowania uczniów do egzaminów.

Z zestawienia wskazań wynika (**Wykres 20.**), że nauczyciele dostrzegają potrzebę działania na rzecz wzmocnienia procesu dydaktycznego, a najważniejsze ich zdaniem dziedziny do usprawnienia korespondują z czynnikami determinującymi jakość kształcenia zawodowego.

II.5. Czego powinny dotyczyć usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów w Pana/Pani szkole? (Proszę zaznaczyć 3 najważniejsze)

Wykres 20. Najważniejsze usprawnienia w kształceniu zawodowym

Jednym głosem w tej sprawie mówią zarówno nauczyciele, jak i pracownicy samorządowi. W odpowiedzi na pytanie skierowane do JST: *Co powinno być usprawnione lub w którym kierunku powinny pójść zmiany w kształceniu zawodowym uczniów?* często pojawia się problem dofinansowania kształcenia zawodowego, zwiększenia subwencji oświatowej dla szkolnictwa zawodowego, na przykład na wyposażenie szkół i tworzenie nowych pracowni.

Kolejne miejsca zajmują postulaty stworzenia centrów kształcenia praktycznego, zmiana programów nauczania, zmiana formy egzaminów zewnętrznych oraz wzrost wynagrodzenia nauczycieli.

5. Pożądane cechy nauczyciela kształcenia zawodowego i absolwenta szkoły – przyszłego pracownika

Badani proszeni byli o wymienienie najważniejszych cech, którymi powinien charakteryzować się nauczyciel kształcenia zawodowego oraz w jakie powinien być wyposażony absolwent szkoły zawodowej – przyszły pracownik w zawodzie.

Wśród licznie wymienianych cech znalazło się wiele wspólnych, zarówno dla nauczycieli i uczniów, (**Tabela 4.**) a dominującą okazało się *wysokie poczucie własnej wartości*.

Pożądane cechy		
nauczyciela kształcenia zawodowego	nauczyciela kształcenia zawodowego oraz absolwenta szkoły – przyszłego pracownika	absolwenta szkoły - przyszłego pracownika
<ul style="list-style-type: none"> ☐ Profesjonalizm, kompetencje merytoryczne, techniczne oraz wychowawcze ☐ Umiejętność przekazywania wiedzy . ☐ Umiejętność posługiwania się językiem technicznym. ☐ Umiejętność łączenia wiedzy praktycznej z teoretyczną. ☐ Umiejętność praktycznego stosowania indywidualizacji nauczania. ☐ Obiektywizm, sprawiedliwość w ocenianiu ucznia. ☐ Dokładność i solidność w wykonywaniu swoich obowiązków. ☐ Cierpliwość i otwartość na zmiany. ☐ Umiejętność rozwiązywania problemów. ☐ Umiejętności organizacyjne w zespole klasowym. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Wysokie poczucie własnej wartości. ☐ Wysoka kultura osobista – niepodważalny autorytet. ☐ Kreatywność, elastyczność, mobilność. ☐ Komunikatywność. ☐ Umiejętność pracy w zespole. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Umiejętność radzenia sobie w życiu codziennym. ☐ Odporność na stres i porażki życiowe. ☐ Wyttrwałość w dążeniu do celu. ☐ Uczciwość, pracowitość, odpowiedzialność ☐ Dokładność, dociekliwość, skrupulatność, dyspozycyjność, punktualność. ☐ Umiejętność nawiązywania i podtrzymywania kontaktów interpersonalnych. ☐ Umiejętności negocjacyjne. ☐ Znajomość zawodu, profesjonalizm. ☐ Umiejętności językowe i komputerowe. ☐ Otwartość na zmiany rynkowe i technologiczne. ☐ Umiejętność efektywnego wykorzystywania czasu pracy. ☐ Poszanowanie powierzonego mienia.

Tabela 4. Pożądane cechy nauczycieli kształcenia zawodowego i ich uczniów

Co może wynikać z zebranych informacji?

Po pierwsze wśród podawanych cech znalazły się ważne dla każdego człowieka dobra osobowe, ale też istotne dla dobrego wykonywania zawodu nauczyciela umiejętności oraz niezwykle cenne dla podjęcia wyzwań współczesnego rynku pracy właściwości. Po drugie w projekcji nauczycieli uczniowie powinni być kształtowani na ich (czyli swojego nauczyciela), „obraz i podobieństwo”.

Niezwykle interesujący jest fakt wskazywania jako pierwszej wspólnej cechy „wysokiego poczucia wartości”. Należałoby się zastanowić w gronie specjalistów, dlaczego ujawniła się taka tendencja. Czy nauczycielom teoretycznej i praktycznej nauki zawodu brakuje tej cechy, czy też ta cecha jest niezbędna, aby móc funkcjonować w niezwykle trudnym i skomplikowanym obszarze szkolnictwa zawodowego? Zarówno jedna, jak i druga hipoteza może być prawdziwa.

Część czwarta

Egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe

Niezbyt wysoka zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe zainspirowała autorów koncepcji diagnozy do zebrania opinii nauczycieli na temat mocnych i słabych stron egzaminu oraz przedstawienia informacji na temat sposobów przygotowania uczniów do egzaminów potwierdzających, jak również podjęcia próby określenia stopnia wpływu egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe na jakość pracy szkoły.

1. Mocne i słabe strony egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

W części trzeciej ankiety, badającej opinie na temat egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, **68 % nauczycieli deklaruje, że jest zwolennikami egzaminów zewnętrznych, 20 % określa siebie jako przeciwników, 12 % ankietowanych nie ma zdania.**

Stosunek do egzaminów nie wiąże się z pełnioną funkcją egzaminatora (zwolennikami jak i przeciwnikami są zarówno egzaminatorzy jak i nieegzaminatorzy), wiąże się natomiast ze stażem pracy i stopniem awansu zawodowego. Wśród zwolenników egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe proporcjonalnie więcej jest stażystów i nauczycieli kontraktowych niż wśród przeciwników egzaminów. Nauczyciele z najdłuższym stażem zawodowym są częściej przeciwnikami niż zwolennikami egzaminu zewnętrznego w obecnym kształcie.

Zarówno **wśród zdeklarowanych zwolenników, zwolenników i umiarkowanych zwolenników** przeważa opinia, że mocną stroną egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe jest ujednoczenie wymagań dla uczniów w całej Polsce, zapewnienie obiektywizmu i niezależności oceniania wiadomości i umiejętności, a dzięki temu możliwość porównywania wyników - także możliwość porównywania jakości kształcenia na tle województwa i Polski. Nauczyciele szkół specjalnych podkreślili dodatkowo, że umożliwienia uczniom niepełnosprawnym przystąpienia do egzaminu.

Zwolennicy egzaminów zwrócili uwagę na to, że egzaminy stały się czynnikiem stymulującym dla uczniów, nauczycieli i szkoły jako instytucji.

Zdaniem badanych uczniowie są bardziej zmotywowani do nauki. Dzięki wprowadzonym standardom *wiedzą, czego się mają uczyć, a także jakie umiejętności i wiadomości będą sprawdzane*. (cytaty z wypowiedzi ankietowanych). Ich praca jest ukierunkowana i staje się systematyczniejsza. W ten sposób egzaminy dają uczniom poczucie bezpieczeństwa podczas procesu kształcenia.

Sami nauczyciele przyznają, że fakt wprowadzenia egzaminów zewnętrznych zmobilizował ich do częstszego powtarzania i utrwalania wiedzy uczniów oraz sprawdzania nabytych przez nich umiejętności w całym okresie kształcenia.

Na egzaminy zewnątrz jako czynnik wpływający na jakość kształcenia zwrócili uwagę zarówno **zwolennicy egzaminów** jak i **umiarkowani zwolennicy egzaminów**. Wymagania egzaminacyjne wymusiły na szkołach modernizację bazy dydaktycznej oraz zmobilizowały do weryfikacji metod i form nauczania stosowanych przez nauczycieli, a także do doskonalenia programów nauczania.

Nauczyciele, określający się jako **zdeklarowani przeciwnicy, przeciwnicy oraz umiarkowani przeciwnicy** egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe są jednomyślni w swoich opiniach i refleksjach. Określają egzamin jako *zbyt trudny*,

obszerny i szczegółowy, szczególnie dotyczy to części opisowej egzaminu praktycznego w technikach. Niepokój badanych budzi taka forma egzaminu *praktyczno – teoretycznego*, w której uczniowie muszą opisać to, co tak naprawdę powinni zrobić, aby udowodnić poziom opanowanych umiejętności. Oto kilka fragmentów wypowiedzi nauczycieli: *Zawód, jaki wykonuje uczeń, nie będzie polegał na pisaniu, ... ale na gotowaniu, więc uczniowie nie powinni w części praktycznej pisać tak długiego zadania egzaminacyjnego, tylko po prostu ugotować i w formie ustnej odpowiedzieć na pytania egzaminatora.* „Pisany egzamin praktyczny” niektórzy z respondentów nazywają kompromitacją.

Zdaniem badanych więcej korzyści dawały prace dyplomowe, które realnie sprawdzały te czynności, które potrafi samodzielnie wykonywać uczeń – przyszły pracownik w zawodzie. Poza tym wykonane przez uczniów prace dyplomowe pozostawały w szkole, wzbogacając jej wyposażenie oraz stanowiły o potencjale szkoły.

Egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, organizowane przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną w Warszawie, *w naszej ocenie nie w pełni sprawdzają wiedzę praktyczną absolwentów szkół zawodowych. Często są to tylko egzaminy pisemne a nie egzaminy praktyczne. Wydaje się, że dobrym rozwiązaniem byłby powrót do wykonywania przez absolwentów prac dyplomowych. Absolwent szkoły zawodowej miałby w ten sposób możliwość zaprezentowania komisji egzaminacyjnej wykorzystania wiedzy zdobytej w szkole do rozwiązywania określonego zadania zawodowego.* (cytaty z wypowiedzi ankietowanych)

Przeciwnicy egzaminów zwracają także uwagę na zbyt wysoki próg procentowy do pokonania przez uczniów na egzaminie w technikach (75 %) oraz za krótki czas przeznaczony na wykonanie zadań. Wymienione czynniki ich zdaniem przyczyniają się do niskiej zdawalności tego egzaminu.

2. Przygotowanie uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

W kafeterii pytania ankiety: *W jaki sposób przygotowuje Pan/Pani uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe?* nauczyciele najczęściej wskazywali sposób – **zapoznają uczniów z zasadami egzaminu zawodowego (84 %)**, najrzadziej sposób **w ocenianie przedmiotowe włączam zasady oceniania zewnętrznego (37%)**.

W grupie 16% nauczycieli, którzy nie deklarowali, że zapoznają uczniów z zasadami egzaminu zawodowego jest:

- 5 (na 10) nauczycieli o stażu zawodowym 0-1 lat,
- 6 (na 40) nauczycieli o stażu zawodowym 2-5 lat,
- 8 (na 38) nauczycieli o stażu zawodowym 6-10 lat,
- 6 (na 52) nauczycieli o stażu zawodowym 11 – 20 lat
- 7 (na 61) nauczycieli o stażu zawodowym 20 lat i więcej.

Natomiast w grupie 73 % nauczycieli, którzy nie deklarowali, że włączają w ocenianie przedmiotowe zasady oceniania zewnętrznego jest:

- 9 (na 10) nauczycieli o stażu zawodowym 0-1 lat,
- 27 (na 40) nauczycieli o stażu zawodowym 2-5 lat,
- 19 (na 38) nauczycieli o stażu zawodowym 6-10 lat,
- 32 (na 52) nauczycieli o stażu zawodowym 11 – 20 lat
- 39 (na 61) nauczycieli o stażu zawodowym 20 lat i więcej.

Co najmniej 60 % badanych stosuje różnorodne sposoby przygotowania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Na lekcjach ćwiczy kompetencje egzaminacyjne uczniów oraz w tok lekcji wprowadza symulację sytuacji egzaminacyjnej. W sprawdzianach wykorzystuje zadania egzaminacyjne oraz stwarza uczniom możliwość praktycznego zapoznania się z procedurami egzaminacyjnymi podczas próbnego egzaminu.

Natomiast ponad połowa nauczycieli modyfikuje programy nauczania, wpisując w nie treści zawarte w standardach egzaminacyjnych.

Czy przedstawiona wyżej sytuacja może zadawać, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że tylko 18 % nauczycieli wykorzystuje wszystkie z podanych w kafeterii sposobów przygotowania do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, natomiast 5 % badanych nie stosuje żadnego ze wskazanych sposobów, nie wymienia także innego stosowanego przez siebie?

Aby dowiedzieć się, jaki jest poziom wykorzystania przez nauczycieli poszczególnych sposobów przygotowywania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe zaproponowano następującą skalę:

0,00 – 0,25 – poziom niski,

0,26 – 0,50 – poziom poniżej średniego,

0,51 – 0,75 – poziom powyżej średniego,

0,76 – 1,00 – poziom wysoki,

Sposoby przygotowania uczniów do egzaminu zawodowego	Wskaźniki wykorzystania różnych sposobów przygotowania uczniów do egzaminu zawodowego a staż pracy zawodowej w latach				
	0-1 lat	2-5 lat	6-10 lat	11-20 lat	20 lat i więcej
modyfikuję program nauczania, biorąc pod uwagę standardy egzaminacyjne	0,40	0,55	0,60	0,57	0,59
ćwiczę kompetencje sprawdzane na egzaminie	0,40	0,75	0,71	0,79	0,77
w sprawdzianach wykorzystuję zadania egzaminacyjne	0,40	0,65	0,60	0,75	0,62
w ocenianie przedmiotowe włączam zasady oceniania zewnętrznego,	0,10	0,32	0,50	0,39	0,36
na zajęciach symuluję sytuację egzaminacyjną	0,20	0,57	0,47	0,70	0,70
zapoznają uczniów z procedurami egzaminu	0,50	0,85	0,78	0,88	0,89
przeprowadzam egzaminy próbne	0,40	0,65	0,68	0,77	0,76

Tabela 5. Poziomy wykorzystania przez nauczycieli różnych sposobów przygotowania uczniów do egzaminu z przygotowania zawodowego

Należy stwierdzić, że niskie wskaźniki wykorzystania dotyczą przede wszystkim nauczycieli rozpoczynających pracę, wysokie nauczycieli z co najmniej kilkunastoletnim doświadczeniem zawodowym

Po analizie liczby wskaźników z poszczególnych poziomów nasuwa się szereg uwag i pytań:

1. Dlaczego w poszczególnych grupach badanych wskaźnik poziomu zapoznania uczniów z procedurami egzaminu zdecydowanie nie zbliża się do 1,00? Czyżby nie wszyscy nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu mieli taki obowiązek?

2. Czy można zapewnić uczniom sukces egzaminacyjny, jeśli wszyscy nauczyciele kształcenia zawodowego nie ćwiczą z nimi na zajęciach kompetencji sprawdzanych na egzaminie?
3. Jaki jest powód niskiego poziomu włączania w ocenianie przedmiotowe zasad oceniania zewnętrznego? Czyżby nauczyciele nie pamiętali o ważnej zasadzie dydaktycznej; Sprawdzam to, czego nauczył się uczeń? Czyżby w przypadku wielu badanych nauczycieli proces dydaktyczny składał się z dwóch oddzielnych bytów; to *co na lekcji i to co do egzaminu*?

3. Wpływ egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe na jakość pracy szkoły

Pytanie 3/III ankiety dotyczyło sposobów wykorzystania wyników egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

Okazuje się, **ponad 80 % badanych zadeklarowało fakt wykorzystania wyników egzaminów zawodowych w swojej pracy**. W grupie tej znajdują się tylko nauczyciele kontraktowi, mianowani i dyplomowani. Nauczyciele stażyści w ogóle nie złożyli takiej deklaracji.

Z jakościowej analizy informacji przekazanych przez nauczycieli poszczególnych stopni awansu zawodowego wynika, że **badani są na ogół jednomyślni w swoich propozycjach**. Można zatem pokusić się o wyróżnienie kilku wspólnych działań (pięciu), potwierdzających wykorzystanie wyników egzaminów przez nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu, takich jak: **analizowanie, mobilizowanie, uświadamianie, modyfikowanie, ocenianie**. Deklarowane działania (Tabela 6.) nastawione są przede wszystkim na diagnozowanie osiągnięć uczniów, kształtowanie właściwej postawy uczniów wobec nauki przedmiotów zawodowych oraz na planowanie i realizację procesu dydaktycznego.

Działania podejmowane przez nauczycieli		
kontraktowych	mianowanych	dyplomowanych
analizowanie: wyników egzaminów, zadań, które sprawiły uczniom największą trudność, wiedzy i umiejętności uczniów, stopnia przygotowania uczniów do egzaminu zewnętrznego, pracy uczniów i własnej pracy		
		porównywanie: osiągnięć bieżących i końcowych uczniów z wynikami egzaminów, wyników w szkole z wynikami w całej Polsce
mobilizowanie: uczniów do nauki zawodu, do poprawy słabych wyników		
uświadamianie: uczniom klas pierwszych znaczenia uczenia się przedmiotów zawodowych od początku ich pobytu w szkole		
modyfikowanie: programu nauczania (wprowadzanie nowych zagadnień wynikających ze standardów egzaminacyjnych), planów pracy dydaktycznej (rozkładu materiału, planu wynikowego), metod i form nauczania, sposobu przygotowania uczniów do egzaminu, sposobów oceniania		
		korelowanie: przedmiotów teoretycznych i praktycznej nauki zawodu
poprawianie: organizacji przygotowania do egzaminów, jakości nauczania, wyników nauczania, efektywności kształcenia	doskonalenie: warsztatu własnej pracy, metod nauczania i oceniania uczniów, procesu kształcenia	
ulepszanie: procesu dydaktycznego (w tym trafniejszy dobór treści nauczania i metod pracy z uczniem)		
ocenianie: własnej pracy, na przykład skuteczności stosowanych metod nauczania		
		opracowanie: bazy pytań i zadań na egzaminy próbne, działań i programów naprawczych

Tabela 6. Działania podejmowane przez nauczycieli różnych stopni awansu zawodowego, potwierdzające wykorzystanie wyników egzaminów zawodowych

Warto zwrócić uwagę na działania, które różnicują badaną grupę. I tak nauczyciele kontraktowi deklarują, że zamierzają poprawiać i ulepszać proces dydaktyczny, natomiast nauczyciele mianowani i dyplomowani mówią o jego doskonaleniu.

Tylko reprezentacja nauczycieli dyplomowanych deklaruje, że porównuje wyniki uczniów swojej szkoły z wynikami uczniów innych szkół oraz opracowuje i proponuje działania oraz programy naprawcze dla szkoły, a więc „wychodzi” poza obowiązki związane z własnym warsztatem pracy.

Wymieniane przez nauczycieli **propozycje** wykorzystania wyników egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe **mają charakter projakościowy** i niewątpliwie **służyć będą pozytywnym zmianom w procesie nauczania – uczenia się oraz wewnątrzszkolnym systemie oceniania**.

Potwierdzeniem powyższej rekomendacji są przykłady licznych działań podejmowanych przez funkcjonujące w szkołach zespoły nauczycieli przedmiotów zawodowych, między innymi:

- formułowanie wniosków dotyczących nauczania i ustalanie kierunku dalszej pracy z uczniami,
- opracowywanie na terenie szkoły działań zmierzających do poprawy wyników egzaminów,
- lepsza korelacja międzyprzedmiotowa,
- organizowanie zajęć pozalekcyjnych przygotowujących uczniów do egzaminu zawodowego,
- uaktualnianie przedmiotowych systemów oceniania.

Na wyniki egzaminów, jako stymulator zmian w szkole, zwrócili uwagę także przedstawiciele rad pedagogicznych uczestniczący w wywiadach grupowych.

W odpowiedzi na pytanie: *Czy analiza wyników egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe wskazała na konieczność wprowadzenia zmian w szkole?* odpowiadali pozytywnie w odniesieniu do wszystkich kategorii badawczych, czyli: szkolny zestaw programów nauczania, szkolny zestaw podręczników, planowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli, organizacja zajęć pozalekcyjnych, tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych, metody nauczania i sprawdzania osiągnięć, baza technologiczna szkoły, współpraca z pracodawcami, miejsce prowadzenia zajęć praktycznych.

Zdaniem badanych **wyniki egzaminu z przygotowania zawodowego wykorzystywane są nie tylko przez nauczycieli uczących teoretycznej czy praktycznej nauki zawodu**, ale także przez innych pracowników merytorycznych, realizujących zadania dydaktyczne i wychowawcze szkoły – psychologów i pedagogów, bibliotekarzy, opiekunów pracowni informatycznych.

Na przykład **psycholodzy i pedagodzy** wspierają nauczycieli w motywowaniu uczniów do systematycznej pracy, w celu jak najlepszego przygotowania się do egzaminów, zachęcają do podejmowania próby zdawania egzaminu doniosłego oraz pomagają w pracy z uczniami o obniżonych predyspozycjach. Ćwiczą z uczniami sposoby radzenia sobie ze stresem egzaminacyjnym, a w przypadku słabych wyników osiąganych przez szkołę analizują, czy nie są one spowodowane stresem. Prowadzą doradztwo zawodowe dla uczniów i ich rodziców, w celu pomocy wyboru odpowiedniego zawodu zgodnego z indywidualnymi możliwościami dziecka.

Natomiast **bibliotekarze** powiększają księgozbiór z dziedziny zawodowej w celu aktualizacji literatury i czasopism fachowych, zakupują nowości w celu pobudzenia zainteresowań zawodowych młodzieży. Gromadzą materiały pomocnicze konieczne do przygotowaniu uczniów do egzaminów, na przykład zeszyty ćwiczeń, programy multimedialne, poradniki techniczne.

Wykorzystanie wyników egzaminu zawodowego deklarują także pracownicy samorządowi odpowiedzialni na swoim terenie za oświatę. Oto kilka cytatów obrazujących działania podejmowane w powiatach:

1. *Wyniki egzaminów zewnętrznych omawiane są na naradach organizowanych z dyrektorami szkół, komisjach Rady Powiatu. Wspólnie wypracowywane są działania zmierzające do poprawy osiągniętych wyników przez uczniów naszych szkół zawodowych. Wyniki brane są również pod uwagę przy ocenie pracy dyrektorów szkół.*

Zapisy Karty Nauczyciela uniemożliwiają rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem, którego uczniowie słabo zdają egzaminy zewnętrzne. Brak nowych, młodych nauczycieli zawodu uniemożliwia jakiegokolwiek działanie w tym zakresie.

2. *Wiedza na temat wyników egzaminów zewnętrznych, a zwłaszcza informacje o słabych wynikach, stała się podstawą podjęcia decyzji o doposażeniu (o ile to było możliwe) pracowni, w których uczniowie przygotowywani byli do egzaminów zawodowych, ewentualnie o zmianie pracodawcy, u którego miały miejsce praktyki.*

3. *Wyniki egzaminów zawodowych uzyskiwanych w szkołach wykorzystywane są w stosowaniu korelacji kształconej wiedzy i umiejętności na różnych przedmiotach oraz przydziale godzin na zajęcia fakultatywne, związane z przygotowaniem uczniów do egzaminu zawodowego.*

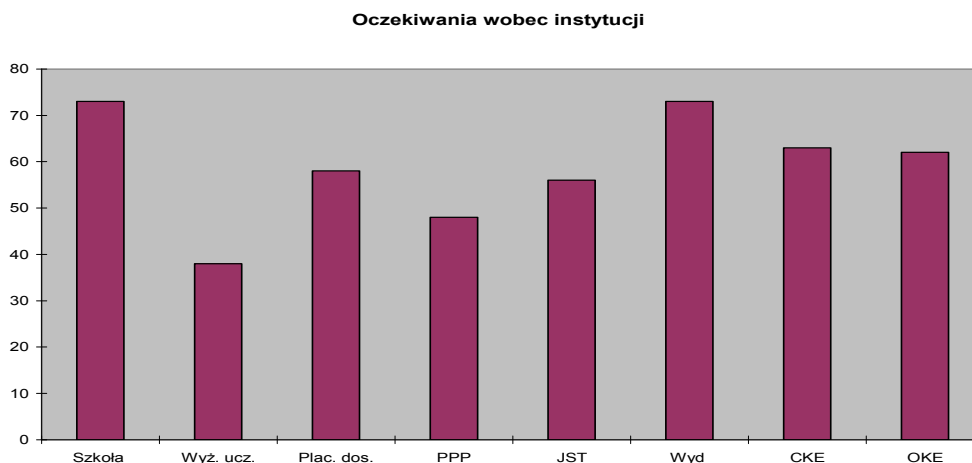
4. *Brane są także pod uwagę w planowaniu kierunków kształcenia, wspieraniu szkół zawodowych w organizowaniu profili kształcenia, oraz w promocji szkół zawodowych.*

5. *Szkoły zostały zobowiązane do omawiania wyników egzaminów na posiedzeniach rad pedagogicznych i zespołów przedmiotowych, a przy słabszych wynikach szkoły opracowują programy naprawcze dla poprawy efektywności kształcenia.*

Przytoczone wypowiedzi pracowników JST potwierdzają, że wyniki egzaminów zewnętrznych stanowią istotną dla samorządów informację. Szkoda tylko, że na ankietę dotyczącą szkolnictwa zawodowego (także wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych) odpowiedział co 10 wytypowany do badania samorząd).

Na pytanie o pomoc, jakiej oczekują nauczyciele w związku z egzaminami zewnętrznymi od instytucji, takich jak: szkoła, wyższa uczelnia, placówka doskonalenia, poradnia pedagogiczna, jednostka samorządu terytorialnego, wydawnictw, komisji egzaminacyjnych, badani - reprezentujący poszczególne typy szkół - byli w zasadzie jednomyślni w swoich propozycjach. Na uwagę zasługuje fakt, że nie wszyscy ankietowani zgłosili takie propozycje.

Najwięcej nauczycieli (ponad 70%), kierowało swoje propozycje pod adresem szkół, w których są zatrudnieni oraz pod adresem wydawnictw edukacyjnych (także ponad 70%), natomiast najmniej pod adresem uczelni wyższych (nie całe 40 %). **(Wykres 21)**

Wykres 21. Rozkład procentowy nauczycieli formułujących oczekiwania wobec instytucji oświatowych

Wysokie pozycje, w rankingu instytucji wobec których nauczyciele kształcenia zawodowego formułują swoje potrzeby, zajmują - Centralna Komisja Egzaminacyjna oraz Okręgowa Komisja Egzaminacyjna.

I tak od szkół większość badanych oczekuje doboru jak najlepszej kadry do nauczania przedmiotów zawodowych, dostosowania bazy i środków dydaktycznych do potrzeb egzaminu zewnętrznego, delegowania na szkolenia związane z podwyższaniem wiedzy i umiejętności zawodowych, jak również organizowania spotkań uczniów i ich rodziców z przedstawicielami przyszłych pracodawców.

Pojawiło się także kilka próśb związanych z podziałem klas na grupy liczące do 15 osób na lekcjach z przedmiotów zawodowych prowadzonych między innymi w formie ćwiczeń oraz prośby o umożliwienie bezpłatnego kopiowania materiałów niezbędnych do przygotowania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.

Postulaty formułowane przez nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu pod adresem wydawnictw edukacyjnych można podzielić na cztery grupy tematyczne:

- 1.** Wzbogacenie i urozmaicenie oferty wydawniczej (podręczniki do nauki zawodu – w tym podręczniki do szkół specjalnych, zeszyty ćwiczeń do budowania kompetencji egzaminacyjnych, zbiory zadań egzaminacyjnych wraz z kryteriami oceniania i przykłady ich rozwiązywania, opracowania, które mogliby tworzyć nauczyciele).
- 2.** Dostosowanie oferty do standardów egzaminacyjnych, uaktualniania i unowocześniania treści publikacji (na przykład rysunków, schematów wg aktualnych norm, programów nauczania, skryptów, pomocy dydaktycznych – także audiowizualne, materiały w wersji elektronicznej do ćwiczeń, które można modyfikować, by dostosować je do potrzeb nauczyciela i uczniów).
- 3.** Zapewnianie wysokiej jakości literatury merytorycznej do kształcenia zawodowego i opracowań metodycznych dla nauczycieli, na przykład poprzez unikanie błędów rzeczowych lub redakcyjnych.
- 4.** Promocja oferty edukacyjnej dla szkolnictwa zawodowego, w tym: uwzględnianie potrzeb środowiska reprezentującego kształcenie zawodowe, popularyzacja informacji o nowościach wydawniczych, dystrybucja bezpłatnych egzemplarzy promocyjnych nowych podręczników i ćwiczenia dla nauczycieli, lekcje pokazowe prowadzone przez autorów, wznowienia „dobrej, sprawdzonej” literatury fachowej, cieszącej się uznaniem nauczycieli.

Osoby ankietowane tak oto piszą o swoich oczekiwaniach:

- *Wydanie książek, podręczników do przedmiotów zawodowych. Treści: Drogi ulice - brak w tej chwili jakiegokolwiek podręcznika, Mostownictwo - literatura na poziomie studiów, Maszynoznawstwo - w chwili obecnej są to tylko przedruki z lat 80. Inżynieria komunikacyjna - literatura ze studiów wyższych.*
- *Brak jednego podręcznika obejmującego całościowo materiał przedmiotu.*
- *Dostosowanie oferty wydawniczej do potrzeb nauczania zawodu (częsty brak podręczników lub przestarzałe podręczniki i programy)*
- *Ostatnio książki do zawodu, które używam i są, jedyne zdrożały o 215% - brawo!*

Szereg oczekiwań sformułowali badani pod adresem komisji egzaminacyjnych. Nauczyciele pracujący w zasadniczych szkołach zawodowych skupili swoją uwagę na zadaniach egzaminacyjnych.

Proszą o właściwy dobór zadań egzaminacyjnych oraz o dokładniejsze sprawdzanie materiałów egzaminacyjnych, *bo zdarzają się w nich corocznie kardynalne błędy.* (cytaty wypowiedzi badanych). Proszą także o opracowanie testów próbnych - teoretycznych i praktycznych, które byłyby przeprowadzane co roku w każdej szkole.

Oczekiwania nauczycieli uczących w technikach dotyczą przede wszystkim szerszego rozpowszechnienia informacji o wynikach egzaminów, na przykład: *po egzaminach zamieszczanie na stronach internetowych zadań wraz z kryteriami oceniania zarówno etapu pisemnego jak i praktycznego, publikowanie kluczy oceniania zadań egzaminacyjnych do etapu praktycznego albo wzoru rozwiązania zadania egzaminacyjnego obowiązującego w danej sesji egzaminacyjnej, dokładniejszej analizy wyników egzaminów zawodowych z podkreśleniem tych kwestii, które sprawiły uczniom najwięcej trudności, informacje na temat rodzaju błędów popełnionych na egzaminach, wzorcowe rozwiązanie egzaminu zawodowego - część praktyczna - aktualna w każdym roku.* (cytaty z wypowiedzi ankietowanych)

Dotyczą także opracowania i udostępnianie informatorów z pulą pytań i zadań egzaminacyjnych, które służyłyby jako materiały treningowe na zajęciach lub pomoc w samokształceniu uczniów, organizowanie większej liczby szkoleń na temat etapu praktycznego egzaminu (na przykład *kursy w zakresie obsługi programów, na których młodzież będzie zdawać egzamin*) oraz o lepszej organizacji i przeprowadzania kursów na egzaminatora. Oto głos jednego z nauczycieli: *Osobiście na etap praktyczny czekam rok, przez to nie uzyskałam jeszcze tytułu egzaminatora.*

Oczekiwania formułowane przez nauczycieli szkół policealnych nie różnią się od wymienionych wyżej, dotyczą głównie jakości zadań egzaminacyjnych oraz wzbogacania warsztatu pracy dydaktycznej nauczycieli poprzez przykładowe zadania

Wśród oczekiwań zgłaszanych przez nauczycieli kształcenia zawodowego kierowanych do OKE i CKE znalazły się także następujące:

- przeprowadzanie seminariów edukacyjnych dla nauczycieli i uczniów na temat egzaminu zawodowego,
- materiały szkoleniowe dla nauczycieli,
- opracowanie wymagań egzaminacyjnych dla szkół specjalnych.

Potrzebę szkolenia w zakresie przygotowania uczniów do egzaminu zawodowego badani zgłaszają także pod adresem placówek doskonalenia. Nauczyciele, którzy nie są egzaminatorami, oczekują opracowania nowych metod nauczania, które pomogą skuteczniej przygotować uczniów do egzaminów oraz proszą o pomoc w pozyskaniu materiałów dydaktycznych audiowizualnych. Natomiast nauczyciele egzaminatorzy proponują wspólne tworzenie przykładowych zadań

egzaminacyjnych (*Może opracowanie zbioru zadań i przykładowych rozwiązań?*- zadaje pytanie jeden z respondentów).

Od pracowników samorządu terytorialnego oczekują najczęściej zapewnienia **środków finansowych** na właściwą realizację nauczania zawodu, **na wyposażenie pracowni w nowoczesny sprzęt, pomoce naukowe i środki dydaktyczne umożliwiające przygotowanie do egzaminu zewnętrznego**, na wyposażenie stanowisk egzaminacyjnych oraz na dodatkowe godziny potrzebne do ćwiczenia kompetencji egzaminacyjnych. W ten sposób zdaniem badanych podniesie się zdawalności egzaminów zewnętrznych, która stanowi dla samorządowców ważny miernik jakości pracy szkoły.

Nauczyciele kształcenia zawodowego (bez względu na typ szkoły, w jakiej uczą oraz na staż pracy i poziom awansu zawodowego) zgodnie oczekują *większej otwartości poradni psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, właściwego doradztwa zawodowego uwzględniającego warunki psychofizyczne właściwe dla zawodów, wspomaganie ucznia w wyborze odpowiedniego kierunku kształcenia, dokładniejszego rozpoznawania predyspozycji kandydatów i ich zainteresowań, rzeczywistej oceny możliwości uczniów i ich predyspozycji, wnikliwego sporządzanie orzeczeń o uczniach, którzy wymagają specjalnych warunków przeprowadzania egzaminów oraz wsparcia w zachęcaniu uczniów do przystąpienia do egzaminu zawodowego.* (cytaty z wypowiedzi badanych nauczycieli)

Część piąta

Wnioski wynikające z badania potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych

Wnioski wynikające z badań bezpośrednio nawiązują do tematu diagnozy i obejmują trzy grupy problemowe: uwarunkowania, zagrożenia, potrzeby wspomaganie.

Kwalifikacje i kompetencje nauczycieli kształcenia zawodowe

Nauczyciele przedmiotów zawodowych posiadają wysokie kwalifikacje i kompetencje zawodowe, o czym świadczą następujące wskaźniki:

- ❑ **97 %** posiada wykształcenie wyższe, w tym: 34% jest absolwentami politechniki, 30 % akademii , 17 % wyższej szkoły zawodowej oraz 14% uniwersytetu.
- ❑ **72 %** to nauczyciele mianowani i dyplomowani,
- ❑ **52 %** pełni funkcję egzaminatora,
- ❑ **56 %** posiada bogate doświadczenie zawodowe (staż pracy zawodowej powyżej 11 lat – 30% badanych i powyżej 20 lat - 26 % badanych).

Uwarunkowania

Podstawowym uwarunkowaniem dotyczącym kwalifikacji i kompetencji nauczycieli przedmiotów zawodowych jest uwarunkowanie demograficzne. Należy liczyć się w najbliższym czasie z odejściem z zawodu znacznej grupy nauczycieli (co najmniej ¼ nauczycieli posiada staż zawodowy powyżej 20 lat).

Badani nauczyciele wysoko oceniają swoje kompetencje dydaktyczne oraz wychowawcze i społeczne. Oceny te uprawomocnia długi staż zawodowy i zdobywane w ciągu lat doświadczenie w pracy nauczyciela/wychowawcy.

Zagrożenia

Coraz bardziej daje się odczuć brak nauczycieli o określonych specjalnościach zawodowych. Do szkół zawodowych trafia zbyt mało absolwentów uczelni politechnicznych. Zawód nauczyciela przedmiotów zawodowych dla absolwentów kierunków politechnicznych może być mało atrakcyjny, biorąc pod uwagę uposażenie młodego nauczyciela oraz perspektywę długiej ścieżki awansu zawodowego.

Potrzeby wspomaganie:

Należy w pewnych zakresach różnicować ofertę doskonalenia dla nauczycieli kształcenia zawodowego biorąc pod uwagę ich staż pracy.

Oferta dla nauczycieli młodych powinna zawierać przede wszystkim treści związane z kompetencjami komunikacyjnymi, dydaktycznymi, wychowawczymi i społecznymi, natomiast dla nauczycieli doświadczonych treści związane z kompetencjami informatycznymi.

Oferta dla obu grup powinna uwzględniać kształtowanie umiejętności prakseologicznych i językowych (w zakresie znajomości języka obcego).

Powinna być stworzona możliwość i optymalne warunki do dzielenia się doświadczeniem przez nauczycieli z długim stażem zawodowym (na przykład można włączać ich w realizację doskonalenia dla młodych).

Ważnym punktem oferty doskonalenia powinny być kursy dające uprawnienia egzaminatora (co prawda ponad połowa badanych je posiada, ale biorąc pod uwagę uwarunkowanie demograficzne, liczba nauczycieli, którzy nie są egzaminatorami, może wzrosnąć)

Szczególnie należy zaktywizować nauczycieli praktycznej nauki zawodu, którzy rzadziej korzystają z oferty doskonalenia oraz nauczycieli o najdłuższym stażu

zawodowym, którzy mogą już czuć się wypaleni. Może w pracy z wymienionymi grupami przydatniejsze byłoby wprowadzenie atrakcyjnych formy wsparcia niż doskonalenia zawodowego, w którym, proponowane od lat podobne formuły, wydają się po woli wyczerpywać.

Fazy rozwoju zawodowego nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu

Opracowywanie nowych i lepszych sposobów pracy, czyli najwyższy poziom rozwoju zawodowego najczęściej nauczycieli osiągnęło w zakresie umiejętności:

- stosowania strategii/metod/technik nauczania/uczenia się,
- sprawdzania osiągnięć uczniów,
- komunikowania się z wychowankami,
- współpracy z innymi nauczycielami,
- wykorzystania zasobów Internetu,
- pracy z edytorem tekstu.

Niezależne działanie, wykazywanie się inicjatywą, a także zdolność samodzielnej oceny sytuacji, czyli średni poziom rozwoju zawodowego najczęściej nauczycieli osiągnęło w zakresie umiejętności:

- rozpoznawania potrzeb edukacyjnych uczniów,
- planowania pracy dydaktycznej,
- radzenia sobie ze stresem,
- rozwiązywania sytuacji trudnych i konfliktów,
- wykorzystania zasobów Internetu,
- pracy z edytorem tekstu,

Dobre wykonywanie pracy według obowiązujących standardów, spełnianie podstawowych wymagań, czyli niski poziom rozwoju zawodowego najczęściej nauczycieli osiągnęło w zakresie umiejętności:

- samooceny własnej pracy,
- oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów
- współpracy z rodzicami
- radzenia sobie ze stresem,
- pracy z arkuszem kalkulacyjnym,
- wykorzystania TI na lekcjach nauczanego przedmiotu.

Można przyjąć, że jest pewna grupa nauczycieli, którzy znajdują się na zerowym poziomie rozwoju zawodowego w zakresie pewnych umiejętności. Są to nauczyciele:

- zgłaszający, że nie dotyczy ich wykonywanie następujących czynności: rozpoznawanie potrzeb edukacyjnych uczniów, samoocena własnej pracy, współpraca z rodzicami (16 %), współpraca z innymi nauczycielami, praca z zespołem klasowym/grupą.
- deklarujący, że nie korzystają z: platformy Moodle (69,7 %), TI na lekcjach nauczanego przedmiotu, programu prezentacyjnego, arkusza kalkulacyjnego (po około 16%).

Uwarunkowania:

Teoretyczną podstawę analizy rozwoju zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego stanowi *Fazowa teoria rozwoju człowieka* zaproponowana przez Habermasa, Kohlberga i Eriksona.

Zebrane w badaniu informacje o fazach rozwoju zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego odniesione zostały do trzech stadiów rozwoju człowieka:

- *stadium przedkonwencjonalnego* – wchodzenie w rolę zawodową,
- *stadium konwencjonalnego* – świadome sprostanie konwencji,

- *stadium postkonwencjonalnego* – działanie twórcze, przekraczanie roli zawodowej.

Zagrożenia:

Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego nie będzie miał miejsca, jeśli nie zostaną uwzględnione potrzeby nauczycieli, wynikające z faktu znajdowania się w określonej fazie rozwoju zawodowego.

Potrzeby wspomagania:

Nauczyciele znajdujący się w stadium przedkonwencjonalnym powinni mieć zapewnione warunki do szybkiej adaptacji zawodowej, a więc:

- jasno określone prawa i obowiązki zawodowe,
- możliwość powielania wzorowych zachowań innych nauczycieli/wychowawców oraz rozwiązań metodycznych,
- poczucie bezpieczeństwa w realizacji roli nauczyciela i wychowawcy, możliwość uzupełniania braków w wiadomościach i umiejętnościach kluczowych,
- możliwość rozwoju zawodowego w zakresie kompetencji już opanowanych.

Natomiast nauczycielom znajdującym się w stadium co najmniej konwencjonalnym należy dać możliwość i środki do rozwoju podmiotowości i autonomiczności, czyli w konsekwencji możliwość wzięcia indywidualnej odpowiedzialności za realizowane zadania nauczyciela, opiekuna, wychowawcy.

Własny rozwój zawodowy w opinii nauczycieli kształcenia zawodowego

Większość badanych nauczycieli jest zadowolona z własnego rozwoju zawodowego. Za ważną miarę sukcesów w rozwoju zawodowym można uznać nie tylko osobiste osiągnięcia nauczycieli (kolejny stopień awansu zawodowego, dodatkowe kwalifikacje), ale także wyniki uczniów (wysoki wskaźnik zdawalności egzaminu, tytuły i nagrody w konkursach) oraz deklarowanie faktu nadążania za nowoczesnością, której wyznacznikiem jest rozwijająca się technologia informacyjna. Istotną wartość dodaną w rozwoju zawodowym stanowią przykłady nowatorskich i autorskich działań dydaktycznych.

Uwarunkowania:

W grupie badanych znaleźli się jednak nauczyciele niezadowoleni ze swojego rozwoju zawodowego lub wyrażający niezdecydowanie w tej kwestii.

Jako ważne niepowodzenia w rozwoju zawodowym wymieniali: niewystarczające środki finansowe na prawidłową realizację kształcenia zawodowego, niewłaściwe zachowanie uczniów i brak motywacji do nauki, niskie wyniki egzaminów zawodowych. Istotnym okazała się słaba znajomość technologii informacyjnej i języka obcego.

Wymieniane przez nauczycieli przykłady niepowodzeń w rozwoju zawodowym stanowią ważne zewnętrzne i wewnętrzne ograniczenia wypełniania roli nauczyciela i wychowawcy.

Zagrożenia:

Rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego może zostać zahamowany, jeśli nie zostaną usunięte czynniki ograniczające wypełnianie przez nich roli nauczyciela i wychowawcy.

Łącząc dwa fakty - pierwszy, że większość nauczycieli kształcenia zawodowego to osoby doświadczone, z długoletnim stażem, czyli znajdujące się w konwencjonalnym stadium rozwoju zawodowego oraz drugi, że prawie 65 % takich nauczycieli⁹ zatrzymuje swój rozwój na tym poziomie – nie należy się spodziewać w kształceniu zawodowym

⁹ H. Kwiatkowska. Pedeutologia. Wydawnictwa Akademickie i profesjonalne. Warszawa 2008. s. 211.

zbyt wielu autorskich rozwiązań metodycznych, dydaktycznych poszukiwań oraz innowacji.

Oczekiwania nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu związane z ich dalszym rozwojem zawodowym

Zdecydowana większość nauczycieli deklaruje chęć dalszego rozwoju zawodowego. Miernikiem oczekiwań związanych z rozwojem zawodowym nauczycieli są zgłaszane przez nich propozycje tematów i form doskonalenia oraz propozycje wsparcia zawodowego.

Uwarunkowania:

Jednym z warunków dalszego rozwoju zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego jest wsparcie udzielane przez dyrekcję i pracowników szkoły, oraz osoby z zewnątrz - reprezentujące nadzór pedagogiczny, doskonalenie zawodowe, pracodawców.

Wsparcie to powinno dotyczyć przede wszystkim rozpoznawania problemów zawodowych oraz pomocy w ich rozwiązywaniu, pomocy w organizacji i realizacji procesu dydaktycznego, budowania pozytywnych relacji międzyludzkich, aktywizacji zawodowej nauczycieli kształcenia zawodowego.

Zagrożenia:

Rozwój zawodowy nauczyciele kształcenia zawodowego będzie utrudniony, jeśli osoby, formalnie odpowiadające za ten rozwój (dyrektor szkoły, doradca metodyczny, wizytator) zaniedbają swoje obowiązki, a osoby, posiadające kompetencje pomocne do wspierania rozwoju zawodowego (psycholog, pedagog, opiekun zespołu przedmiotowego, opiekun pracowni informatycznej, bibliotekarz) ich nie wykorzystają.

Przykłady oczekiwań, które nie powinny być pominięte przez osoby, wobec których były formułowane:

- ❑ dyrektor - umożliwienie uczestnictwa w różnych formach doskonalenia, poprawianie atmosfery pracy, zwiększenie zaufania do nauczycieli,
- ❑ pedagog, psycholog – wskazanie sposobów radzenia sobie ze stresem,
- ❑ opiekun zespołu przedmiotowego - udzielanie wskazówek dydaktycznych i merytorycznych, wymiana doświadczeń, wdrażanie nowych pomysłów,
- ❑ bibliotekarz - poszukiwanie i udostępnianie nowości wydawniczych, inicjowanie spotkań z wydawcami,
- ❑ doradca metodyczny - organizowanie spotkań z przedstawicielami przemysłu i ośrodków naukowo-badawczych, organizowanie wycieczek przedmiotowych do nowoczesnych zakładów przemysłowych,
- ❑ wizytator – wykorzystywanie sprawozdań i raportów dyrektorów do rozwoju kształcenia zawodowego, wyjaśnianie popełnionych błędów i udzielanie wskazówek do pracy,
- ❑ pracodawca - dofinansowywanie szkoły i pracowni dydaktycznych, organizowanie praktyk, szkoleń i wycieczek dydaktycznych dla nauczycieli i uczniów.

Potrzeby wspomaganie:

Wśród uświadomionych potrzeb nauczycieli pojawiły się propozycje doskonalenia umiejętności w zakresie wszystkich ujętych w badaniu kompetencji, czyli:

- ❑ dydaktycznych (analiza programów nauczania, stosowanie różnych sposobów realizacji treści kształcenia, stosowanie skutecznych metody nauczania, technik szybkiego uczenia się, przygotowanie uczniów do egzaminów zewnętrznych, praca z uczniem: zdolnym, z trudnościami w nauce, niepełnosprawnym),

- ❑ psychologiczno – pedagogicznych (komunikacja interpersonalna, motywowanie uczniów do nauki),
- ❑ informatycznych (zastosowanie różnych programów komputerowych i technologii informatycznej w nauczanych przedmiotach zawodowych, nauczanie na odległość),
- ❑ językowych (nauczenie się języka obcego).

Oprócz ćwiczenia konkretnych umiejętności, nauczyciele kształcenia zawodowego oczekują także najnowszej wiedzy z zakresu nauczanych przedmiotów w różnych branżach (na przykład mechaniczna, elektryczna, elektroniczna, gastronomia, rolnicza, ogrodnicza, ekonomiczna, handlowa), wiedzy z psychologii oraz aktualizacji wiedzy merytorycznej z zakresu technologii informacyjnej. Potrzebują również informacji dotyczących przepisów prawa oświatowego.

Nauczyciele kształcenia zawodowego, artykułując potrzeby związane z ich dalszym rozwojem zawodowym, skupili się głównie nie na tematach doskonalenia zawodowego, ale na metodach i formach wsparcia rozwoju zawodowego. Wśród propozycji znalazły się między innymi:

- ❑ wizyty studyjne nauczycieli w nowoczesnych zakładach pracy w kraju i za granicą,
- ❑ praktyki w nowoczesnych zakładach pracy dla młodych (stażem) nauczycieli przedmiotów zawodowych (miesięczne krajowe lub zagraniczne),
- ❑ konferencje przedmiotowo – metodyczne dla nauczycieli zawodów branżowych,
- ❑ branżowe spotkania zawodowe w celu wymiany doświadczeń,
- ❑ bieżące szkolenia na stanowisku pracy,
- ❑ szkolenia wspólne z nauczycielami przedmiotów praktycznych z CKP.

Czynniki wpływające na jakość kształcenia w zawodach

Nauczyciele wysoko ocenili jakość kształcenia zawodowego, przy czym wyżej oceniona została teoretyczna nauka zawodu.

W uzasadnieniu wyboru miejsca na skali oceny jakości, wskazują na istnienie szeregu czynników wpływających na jakość kształcenia (pozytywnych i negatywnych, wewnętrznych i zewnętrznych). Większość uzasadnień dotyczy czynników wewnętrznych, czyli szkolnych. Może to dowodzić faktu brania przez nauczycieli ciężaru odpowiedzialności za jakość kształcenia zawodowego w ich szkołach.

Uwarunkowania:

Na wysoką jakość kształcenia teoretycznego i praktycznego przede wszystkim wpływa zatrudnianie w szkole wykwalifikowanej kadry pedagogicznej, realizacja treści kształcenia zgodnie z podstawą programową i programem nauczania, zastosowanie korelacji treści nauczania przedmiotów zawodowych i ogólnokształcących, łączenie teorii z praktyką w nauczaniu przedmiotów zawodowych, właściwa organizacją procesu kształcenia.

Do czynników obniżających jakość kształcenia zaliczyć można niski poziom intelektualny uczniów, wybierających kształcenie w szkołach typu zawodowego, niewystarczające szkolenie praktyczne uczniów, brak zainteresowania niektórych pracodawców autentycznym kształceniem praktycznym, niechęć pracodawców do współpracy ze szkołą, brak zrozumienia przez dyrekcję potrzeb nauczycieli, małe zrozumienie specyfiki i problemów kształcenia zawodowego w organie prowadzącym, a także w Ministerstwie Edukacji Narodowej.

Istotnym wskaźnikiem jakości kształcenia zawodowego jest włączanie technologii informacyjnej w proces dydaktyczny. Aż 94 % nauczycieli składa taką deklarację, przy czym badani podzielili się na dwie mniej więcej równoliczne grupy – 48% deklarujących, że robi to często i 46 %, że robi to rzadko.

Najczęściej badani podczas zajęć wykorzystują prezentacje multimedialne (przygotowane przez siebie lub uczniów), korzystają z zasobów Internetu do pozyskania informacji na tematy zawodowe, wykorzystują edukacyjne programy specjalistyczne typu AUTOCAD i MATHCAD, programy księgowo, programy symulacyjne oraz programy arkusza kalkulacyjnego.

Zagrożenia:

Wielkie zagrożenie dla jakości kształcenia zawodowego stanowi ujawniające się wśród nauczycieli poczucie braku podstawowych narzędzi do realizacji tego kształcenia. Wiąże się ono na przykład z niewielkim zainteresowaniem dydaktyką kształcenia zawodowego oraz jego organizacją ze strony MEN, czego dowodem są:

- ❑ przestarzałe programy nauczania zawodów (na przykład monter urządzeń sanitarnych, cukiernik, piekarz) lub programy niedostosowane do istniejącej bazy szkoły (na przykład kucharz),
- ❑ niskiej jakości podręczniki do nauki przedmiotów zawodowych lub ich brak lub materiał rozproszony w kilku podręcznikach, na zakup których nie stać uczniów,
- ❑ niespójny system praktyk zawodowych oraz niewystarczająca jego kontrola.

Istotnym czynnikiem wewnętrznym (którego istnienie lub brak zależy od warunków zewnętrznych), determinującym jakość kształcenia zawodowego, jest baza dydaktyczna.

Nauczyciele wymienili liczne przykłady ograniczeń i niedogodności związanych z: miejscem odbywania zajęć, wyposażeniem w sprzęt i środki dydaktyczne. Znamienne jest jednak, że doceniają intencje i działania podejmowane przez JST w tym zakresie.

Zagrożenie dla jakości kształcenia stanowi fakt niewykorzystywania technologii informatycznej w nauczaniu teoretycznych i praktycznych przedmiotów zawodowych.

Ważnymi powodami, na jakie wskazują badani, są: brak komputerów w pracowniach przedmiotów zawodowych i warsztatach, utrudniony dostęp do sal komputerowych, zajętych przez informatyków i innych nauczycieli, trudności i czasochłonność przygotowania takich zajęć, niskie umiejętności własne, zbyt liczne klasy, brak odpowiedniego oprogramowania do nauki zawodu.

Potrzeby wspomaganie:

Wspomaganie jakości kształcenia zawodowego należy prowadzić wielotorowo i powinno być udziałem wielu osób i instytucji. Należy tworzyć strategiczne plany ograniczania wpływu czynników szczególnie determinujących jakość kształcenia, takich jak kwalifikacje i kompetencje nauczycieli, stosunek uczniów do nauki, baza dydaktyczna, współpraca z pracodawcami.

Strategiczny plan ograniczenia wpływu czynników związanych z uczniami mógłby na przykład uwzględniać takie kwestie jak:

- budowanie samoświadomości uczniów,
- wskazanie użyteczności zawodu, do wykonywania którego uczniowie się przygotowują,
- wprowadzenie systemu gratyfikacji uczniów szczególnie zainteresowanych nauką zawodu oraz wyróżniających się postawą wobec szkoły,
- uatrakcyjnienie procesu dydaktycznego.

System praktyk zawodowych

Wskaźnikiem pozytywnej oceny praktyk zawodowych są wymieniane przez nauczycieli i pracowników samorządów zalety.

Nauczyciele- możliwość łączenia teorii z praktyką, co przyczynia się do dobrego opanowania zawodu oraz możliwość odbywania praktyki w renomowanych i dobrych zakładach pracy, dzięki czemu młodzież poznaje wymagania związane z zawodem, funkcjonowanie realnego zakładu pracy, wyraźnie motywujący wpływ praktyk na nauczanie przedmiotów zawodowych i wzrost zainteresowania zawodem dzięki możliwości wykonania realnych rzeczy.

Pracownicy samorządów - dobra współpracę z niektórymi zakładami pracy, zrozumienie przez pracodawców potrzeb szkół.

Wśród badanych przeważają jednak negatywne opinie na temat jakości praktyk zawodowych.

Nauczyciele - nierealizowanie programu nauczania w zakładach pracy, nieosiąganie standardów w zawodzie przez uczniów z powodu stawiania im zbyt niskich wymagań, brak zainteresowania niektórych pracodawców kształceniem zawodowym.

Przedstawiciele samorządów - praktyki prowadzone w sposób niezadowolający ze względu na braki w wyposażeniu stanowisk, trudności w znalezieniu pracodawców spełniających odpowiednie warunki, braku kwalifikacji do prowadzenia praktyk.

Uwarunkowania:

Zarówno nauczyciele, jak i pracownicy samorządów widzą potrzebę poprawy poziomu praktyk zawodowych. Sami jednak nie są w stanie tego zrobić bez włączenia się instytucji centralnych w proces budowania nowoczesnego, efektywnego systemu praktyk zawodowych.

Potrzeby wspomagania:

Budowanie systemu praktyk zawodowych wymaga spełnienia kilku istotnych warunków:

1. Współpracy przedstawicieli organów prowadzących, szkół oraz zakładów pracy/instytucji/firm w zakresie planowania, organizowania i oceny praktyk zawodowych.
2. Już na poziomie planowania praktyk trzeba ustalić zasady i formy monitorowania przebiegu praktyk oraz sposoby przekazywania informacji o rozwoju zawodowym uczniów.
3. Realizacja praktyk musi być zgodna z umowami podpisanymi między szkołami a pracodawcami.
4. W ocenie jakości praktyk zawodowych powinny być uwzględnione następujące kryteria:
  - zgodność realizacji programu praktyk z podstawą programową kształcenia w zawodzie oraz ze standardami wymagań egzaminacyjnych,
  - warunki odbywania praktyk (w tym wyposażenie stanowisk i przestrzeganie przepisów BHP),
  - kwalifikacje i kompetencje osób prowadzących praktyki.

Usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów

Nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu chcą usprawnienia wszystkich badanych elementów kształcenia zawodowego, czyli środków dydaktycznych (55%), bazy praktyk (48%), programów nauczania (42%), metod pracy z uczniami (34%), indywidualizacji procesu dydaktycznego (29%), planowania pracy dydaktycznej (20%), form organizacji procesu dydaktycznego (19%), oceniania osiągnięć uczniów (13%).

Uwarunkowania

Nauczyciele dostrzegają potrzebę działania na rzecz wzmocnienia procesu dydaktycznego realizowanego w szkołach zawodowych. Najważniejsze ich zdaniem dziedziny do usprawnienia korespondują z czynnikami najbardziej determinującymi jakość kształcenia zawodowego. Są to przede wszystkim czynniki zewnętrzne - organizacyjne i ekonomiczne, na które badani mają niewielki wpływ.

Potwierdzeniem tej tezy jest stanowisko pracowników samorządowych, którzy na przykład bez zwiększenia subwencji oświatowej dla szkolnictwa zawodowego nie widzą możliwości jego usprawnienia i rozwoju.

Nauczyciele oczekują w kształceniu zawodowym wielu usprawnień, jednocześnie stawiają sobie i uczniom wysokie standardy moralne, profesjonalne i merytoryczne, czego dowodem są wymieniane przez nich oczekiwane cechy nauczyciela i absolwenta szkoły. Znamienne jest to, że część tych cech jest wspólna - wysokie poczucie własnej wartości, wysoka kultura osobista, kreatywność i elastyczność, umiejętność pracy w zespole, umiejętność komunikowania się z otoczeniem.

Potrzeby doskonalenia

Nauczyciele oczekują, że w usprawnianie kształcenia zawodowego włączy się przede wszystkim Ministerstwo Edukacji Narodowej (1/3 badanych twierdzi, że największy wpływ na jakość kształcenia zawodowego ma polityka państwa).

Przedstawiciele środowiska nauczycieli szkół zawodowych zgłaszają potrzebę:

- opracowania jednolitego modelu szkolnictwa zawodowego, wyposażonego w programy nauczania zgodne z postępowaniem technicznym,
- aktualizacji podstaw programowych,
- zmian ramowych planów nauczania,
- utworzenia standardów wyposażenia dla kształcenia w zawodzie,
- zmian programów przedmiotów ogólnokształcących w zakresie dostosowania ich do kształcenia specjalnego ponadgimnazjalnego.

Mocne i słabe strony egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

Większość nauczycieli deklaruje, że jest zwolennikami egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe (69%), 20 % określa siebie jako przeciwników, a 12 % nie ma jeszcze wyrobionego na ten temat zdania.

Stosunek do egzaminów nie wiąże się z pełnioną funkcją egzaminatora (zwolennikami jak i przeciwnikami są zarówno egzaminatorzy jak i nieegzaminatorzy), wiąże się natomiast ze stażem pracy i stopniem awansu zawodowego.

Wśród zwolenników egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe proporcjonalnie więcej jest stażystów i nauczycieli kontraktowych niż wśród przeciwników egzaminów. Nauczyciele z najdłuższym stażem zawodowym są częściej przeciwnikami niż zwolennikami egzaminu zewnętrznego w obecnym kształcie.

Mocne strony egzaminów zewnętrznych:

- ❑ ujednoczenie wymagań dla uczniów w całej Polsce,
- ❑ zapewnienie obiektywizmu i niezależności oceniania wiadomości i umiejętności, a dzięki temu możliwość porównywania wyników,
- ❑ umożliwienie uczniom niepełnosprawnym przystąpienia do egzaminu,
- ❑ wyznaczanie kierunków pracy uczniów i nauczycieli,
- ❑ motywowanie uczniów do nauki,
- ❑ mobilizowanie szkół do podjęcia działań projakościowych.

Słabe strony egzaminów zewnętrznych:

- ❑ *zbyt trudny, obszerny i szczegółowy,*¹⁰
- ❑ *forma egzaminu „praktyczno – teoretycznego”, w której uczniowie muszą opisać to, co tak naprawdę powinni zrobić, aby udowodnić poziom opanowanych umiejętności,*
- ❑ *zbyt wysoki próg procentowy do pokonania przez uczniów na egzaminie w technikach,*
- ❑ *krótki czas przeznaczony na wykonanie zadań,*
- ❑ *egzamin bardzo kosztowny.*

Przygotowanie uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

Większość badanych stosuje różnorodne sposoby przygotowania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.

Nauczyciele zapoznają uczniów z zasadami egzaminu zawodowego (84 %), w sprawdzianach wykorzystują zadania egzaminacyjne (74 %), na lekcjach ćwiczą kompetencje egzaminacyjne (73%), w tok lekcji wprowadzają symulację sytuacji egzaminacyjnej (61%), stwarzają uczniom możliwość praktycznego zapoznania się z procedurami egzaminacyjnymi podczas próbnego egzaminu (58%), modyfikują program nauczania, biorąc pod uwagę standardy egzaminacyjne (52%).

Tylko 37 % deklaruje, że w ocenianie przedmiotowe włącza zasady oceniania zewnętrznego.

Zagrożenia

Tylko 18 % nauczycieli wykorzystuje wszystkie z podanych w kafeterii sposobów przygotowania do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, natomiast 5 % badanych nie stosuje żadnego ze wskazanych sposobów.

W związku z tym nasuwa się szereg ważnych pytań:

1. Czyżby nie wszyscy nauczyciele teoretycznej i praktycznej nauki zawodu mieli obowiązek zapoznania uczniów z procedurami egzaminu ?
2. Czy można zapewnić uczniom sukces egzaminacyjny, jeśli nie wszyscy nauczyciele kształcenia zawodowego ćwiczą z nimi na zajęciach kompetencje sprawdzane na egzaminie?
3. Czyżby w przypadku wielu badanych nauczycieli proces dydaktyczny składał się z dwóch oddzielnych bytów; *to co na lekcji i to co do egzaminu?*

Potrzeby wspomaganie

Niskie wskaźniki wykorzystania sposobów przygotowania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe dotyczą przede wszystkim nauczycieli rozpoczynających pracę.

W tej sytuacji istnieje potrzeba zorganizowania dla młodych stażem nauczycieli cyklu szkoleń poświęconych formalnym i merytorycznym aspektom egzaminów zewnętrznych.

Należy także przeszkolić na ten temat osoby odpowiedzialne za organizowanie i przeprowadzanie praktyk zawodowych. (Podstawą do tej rekomendacji są informacje od nauczycieli o tym, że uczniowie podczas praktyk nie ćwiczą umiejętności wynikających ze standardów egzaminacyjnych)

¹⁰ Kursywą zaznaczone fragmenty wypowiedzi uczestników badania.

Wpływ egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe na jakość pracy szkoły

Przeprowadzone badania diagnostyczne potwierdziły duży wpływ egzaminów zewnętrznych na działania podejmowane przez szkoły.

Ponad 80 % nauczycieli zadeklarowało fakt wykorzystania wyników egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w swojej pracy. W grupie tej znajdują się nauczyciele kontraktowi, mianowani i dyplomowani. Nauczyciele stażyści w ogóle nie złożyli takiej deklaracji.

Informacje dotyczące wyników egzaminów zewnętrznych służą nauczycielom przede wszystkim do analizowania kompetencji, których dotyczyły najłabsze wyniki, mobilizowania do nauki uczniów przygotowujących się do egzaminów, modyfikowania elementów procesu dydaktycznego w celu podniesienia wyników w roku kolejnym oraz oceniania pracy własnej i pracy szkoły.

Wyniki z egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe stanowią cenne źródło informacji i inspirację do pracy dla innych pracowników merytorycznych, realizujących zadania dydaktyczne i wychowawcze szkoły – psychologów i pedagogów, bibliotekarzy, opiekunów pracowni informatycznych.

Badani wymienili szereg przykładów ważnych działań podejmowanych na rzecz uczniów, nauczycieli i rodziców, które potwierdzają wpływ egzaminów zewnętrznych na kształcenie zawodowe.

Uwarunkowania:

Propozycje wykorzystania wyników egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe mają charakter projakościowy i niewątpliwie służyć będą pozytywnym zmianom w kształceniu zawodowym uczniów.

Wśród najczęściej wymienianych propozycji pojawiły się:

- formułowanie wniosków dotyczących poziomu nauczania w szkole,
- ustalanie kierunku dalszej pracy z uczniami,
- podejmowanie działań zmierzających do poprawy wyników egzaminów, na przykład: lepsza korelacja międzyprzedmiotowa, organizowanie zajęć pozalekcyjnych przygotowujących uczniów do egzaminu zawodowego, uaktualnianie przedmiotowych systemów oceniania.

Analiza i interpretacja wyników egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowego prowadzona przez dyrektorów i nauczycieli wskazała na konieczność wprowadzania zmian w szkole zawodowej jako instytucji -praktycznie we wszystkich obszarach jej działania (oczywiście nie w każdej placówce w tym samym zakresie, i w tym samym stopniu).

Zmiany te dotyczą:

dydaktyki, w tym szkolnych zestawów programów nauczania, szkolnych zestawów podręczników, metod nauczania i sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów, organizacji kształcenia zawodowego, w tym bazy techno - dydaktycznej szkoły, miejsca prowadzenia zajęć praktycznych, tygodniowego rozkładu zajęć lekcyjnych, organizacji zajęć pozalekcyjnych,

zarządzanie placówką: planowania doskonalenia zawodowego nauczycieli, współpracy z pracodawcami.

Zagrożenia:

Wyniki egzaminów zawodowych to istotne dla jakości pracy szkoły źródło informacji. Chodzi jednak o to, żeby nie stały się tylko i wyłącznie źródłem informacji o jakości pracy uczniów i nauczycieli - jest to duża pokusa dla instytucji sprawujących nadzór nad szkołami. Osoby reprezentujące te instytucje powinny pamiętać o istnieniu wielu

czynników związanych z szerokim (i bardzo skomplikowanym, jeśli chodzi o kształcenie zawodowe) kontekstem edukacyjnym, na który składa się wiele czynników indywidualnych ucznia , środowiskowych, szkolnych - mocno determinujących osiągnięcia.

Potrzeby wspomagania:

O tym, jak bardzo potrzebne jest nauczycielom szkół zawodowych wsparcie związane z przygotowaniem uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, świadczy jednomyślność badanych w zakresie oczekiwań, ich liczba oraz ciężar gatunkowy wyartykułowanych potrzeb.

Autorzy raportu oraz badani – nauczyciele, dyrektorzy szkół zawodowych oraz przedstawiciele samorządów terytorialnych mają nadzieję, że zebrane informacje, jak i wynikające z nich wnioski, będą z uwagą przeanalizowane, a na ich podstawie podjęte zostaną działania mające na celu autentyczne wspieranie szkolnictwa zawodowego.

Zapewne tego oczekują także uczniowie, którzy podejmą naukę w wybranych zawodach oraz ich rodzice.

Załącznik 1.

Ankieta dla nauczycieli przedmiotów zawodowych

Szanowny Panie/Szanowna Pani,
 celem prowadzonego badania ankietowego jest określenie potrzeb i oczekiwań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli. Zebrane od Pana/Pani opinie, oceny i refleksje, związane z Pana/Pani rozwojem zawodowym, warunkami pracy oraz systemem egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe posłużą do zbudowania oferty doskonalenia nauczycieli teoretycznej i praktycznej nauki zawodu. Prosimy o udzielenie szczerych, wyczerpujących odpowiedzi. Dziękujemy.

Mazowiecki Zespół ds. Systemowego Badania
 Potrzeb Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli

I. Rozwój zawodowy nauczycieli przedmiotów zawodowych

I.1. Jak Pan/Pani ocenia swoje kompetencje zawodowe? (**Proszę zaznaczyć znakiem X wybrane miejsca na skali**)

L.p.	Poziom kompetencji zawodowych	Bardzo nisko	Nisko	Średnio	Wysoko	Bardzo wysoko
1.	kompetencje dydaktyczne					
2.	kompetencje wychowawcze i społecznych					
3.	kompetencje prakseologiczne					
4.	kompetencje komunikacyjne					
5.	kompetencje informatyczne i medialne					
6.	kompetencje językowych (w zakresie języka obcego)					

I.2. Na jakim poziomie rozwoju zawodowego znajduje się Pan/Pani obecnie w zakresie wymienionych umiejętności? **Proszę zaznaczyć znakiem X poziom, z którym się Pan/Pani najbardziej utożsamia, pamiętając że:**

Poziom 1. to dobre wykonywanie pracy według obowiązujących standardów, spełnianie podstawowych wymagań.

Poziom 2. to umiejętność niezależnego działania, wykazywania się inicjatywą, a także zdolności samodzielnej oceny sytuacji.

Poziom 3. to opracowywanie nowych i lepszych sposobów pracy.

Umiejętności dydaktyczne:

L.p.	Umiejętności dydaktyczne	Poziom 1.	Poziom 2.	Poziom 3.	Nie dotyczy
1.	Rozpoznawanie potrzeb edukacyjnych uczniów				
2.	Planowanie pracy dydaktycznej				
3.	Stosowanie strategii/metod/technik nauczania/uczenia się				
4.	Sprawdzanie osiągnięć edukacyjnych uczniów				
5.	Ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów				
6.	Indywidualizacja pracy z uczniem				
7.	Samoocena własnej pracy				
8.	Inne (jakie).....				

Umiejętności psychologiczno-pedagogiczne

L.p	Umiejętności psychologiczno-pedagogiczne	Poziom 1.	Poziom 2.	Poziom 3.	Nie dotyczy
1.	Komunikowanie się z uczniami /wychowankami				
2.	Rozwiązywanie sytuacji trudnych i konfliktów				
3.	Radzenie sobie ze stresem				
4.	Praca z zespołem klasowym/grupą				
5.	Współpraca z rodzicami				
6.	Współpraca z innymi nauczycielami				
7.	Inne (jakie?).....				

Umiejętności związane z wykorzystaniem technologii informacyjnej

L.p.	Umiejętności informatyczne	Poziom 1.	Poziom 2.	Poziom 3.	Nie korzystam
1.	Praca z edytorem tekstu				
2.	Praca z arkuszem kalkulacyjnym				
3.	Praca z programem prezentacyjnym				
4.	Wykorzystanie zasobów Internetu				
4.	Wykorzystanie TI na zajęciach z nauczanego przedmiotu				
5.	Praca z wykorzystaniem platformy Moodle				
6.	Inne (jakie?)				

Umiejętności związane z wykorzystaniem znajomości języka obcego

L.p	Umiejętności językowe	Poziom 1.	Poziom 2.	Poziom 3.	Nie korzystam
1.	Rozumienie tekstu słuchanego				
2.	Rozumienie tekstu pisanego				
3.	Tworzenie wypowiedzi ustnej				
4.	Tworzenie wypowiedzi pisemnej				
4.	Komunikowanie się (interakcja)				
5.	Inne (jakie?)				

I.4. Czy jest Pan/Pani zadowolony/na ze swojego dotychczasowego rozwoju zawodowego?
(*Proszę zaznaczyć znakiem X wybrane miejsca na skali*)

Zdecydowanie nie	Nie	Tak	Zdecydowanie tak	Trudno powiedzieć

I.5. Co uznalby/uznałaby Pan/Pani za swój sukces, a co za niepowodzenie w dotychczasowym rozwoju zawodowym? (*Proszę wymienić co najmniej po jednym przykładzie*)

Przykłady sukcesów	Przykłady niepowodzeń

I.6. Czy zamierza Pan/Pani w najbliższym czasie rozwijać się zawodowo? (*Proszę podkreślić wybraną odpowiedź*)

Tak

Nie

Nie wiem

Proszę krótko uzasadnić swoją odpowiedź

.....
 .....

I.7. Rozwojem w jakich obszarach tematycznych jest Pan/Pani zainteresowany/na? (*Proszę zaproponować co najmniej po jednym przykładzie*)

wiadomości i umiejętności przedmiotowe .....

wiadomości i umiejętności pozapredmiotowe .....

I.8. Jakiej pomocy w rozwoju zawodowym oczekuje Pan/Pani od wymienionych osób?

Osoby	Oczekiwana pomoc
Dyrektor/wicedyrektor szkoły /placówki	
Pedagog, psycholog	
Opiekun zespołu przedmiotowego	
Opiekun pracowni informatycznej	
Bibliotekarz	
Doradca metodyczny	
Wizytator	
Pracodawca	
Inne (jakie?)	

II. Jakość kształcenie w zawodzie

II.1. Jak ocenia Pan/Pani jakość kształcenia w zawodzie w Pana/Pani szkole/placówce?
(*Proszę wskazać wybrane miejsca na skali pamiętając, że 1- bardzo nisko, 2-nisko, 3- średnio, 4-wysoko, 5-bardzo wysoko*)

Kształcenie teoretyczne	1 – 2 – 3 – 4 - 5
Kształcenie praktyczne	1 – 2 – 3 – 4 - 5

Proszę krótko uzasadnić swoje oceny: .....

.....

II.2. *Kto lub co w największym stopniu wpływa na jakość kształcenia w zawodzie w szkole/placówce, w której Pan/Pani pracuje? (Proszę wybrać 5 najważniejszych i ustalić stopień wpływu, pamiętając, że 1-największy wpływ, 5-najmniejszy wpływ)*

Warunki kształcenia	Stopień wpływu
Uczniowie	
Nauczyciele	
Organizacja kształcenia	
Baza dydaktyczna	
Środki dydaktyczne	
Lit. metodyczna	
Miejsce odbywania praktyk	
Warunki finansowe	
Polityka w zakresie kształcenia zawodowego	
Inne (jakie?)	

II.3. Jak często wykorzystuje Pan/Pani technologię informacyjną na przedmiotach zawodowych? (*Proszę zaznaczyć znakiem X miejsce na skali*)

W ogóle	Bardzo rzadko	Rzadko	Często	Bardzo często

Jeśli *bardzo często* lub *często* wykorzystuje Pan/ Pani technologię informacyjną, proszę wymienić 3 sposoby zastosowania na Pana /Pani przedmiocie, następnie przejść do pytania II.4.

- .....
- .....
- .....

Jeśli *bardzo rzadko*, *rzadko* lub *nigdy* nie wykorzystuje Pan/ Pani technologii informacyjnej, proszę podać najważniejszy powód.

.....

II.4. Jakie dostrzega Pan/Pani zalety, a jakie wady systemu praktyk zawodowych w Pana/Pani szkole/placówce? (*Proszę wymienić najważniejszą zaletę i najważniejszą wadę*)

Zaleta - .....

Wada- .....

II.5. Czego powinny dotyczyć usprawnienia w kształceniu zawodowym uczniów w Pana/Pani szkole? (Proszę zaznaczyć 3 najważniejsze)

- planowania pracy dydaktycznej
- form organizacji procesu dydaktycznego
- indywidualizacji procesu dydaktycznego
- programów nauczania
- środków dydaktycznych
- metod pracy z uczniami
- oceniania osiągnięć uczniów
- bazy praktyk
- inne (jakie?) .....

III. Egzamin potwierdzające kwalifikacje zawodowe

III.1. Jak jest Pana/Pani stanowisko wobec egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe? (Proszę zaznaczyć wybraną odpowiedź)

- jestem zdeklarowanym zwolennikiem
- jestem zwolennikiem
- jestem umiarkowanym zwolennikiem
- nie mam zdania
- jestem umiarkowanym przeciwnikiem
- jestem przeciwnikiem
- jestem zdeklarowanym przeciwnikiem

Jeśli określił/ła się Pan/Pani jako zdeklarowany zwolennik lub zwolennik egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, proszę podać 3 argumenty, które mogłyby przekonać przeciwników, następnie przejść do pytania III.2.

- .....
- .....
- .....

Jeśli określił/ła się Pan/Pani jako zdeklarowany przeciwnik lub przeciwnik egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, proszę podać 3 argumenty, które mogłyby wpłynąć na zmianę stanowiska zwolenników, następnie przejść do pytania III.2.

- .....
- .....
- .....

Jeśli określił/ła się Pan/Pani jako umiarkowany zwolennik lub umiarkowany przeciwnik egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, proszę wskazać najmocniejsze i najsłabsze strony egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, następnie przejść do pytania III.2.

Najmocniejsze strony	Najsłabsze strony

Jeśli nie zajął/jęła Pan/Pani stanowiska, proszę napisać, jakie powinny być egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe?

- .....
- .....
- .....

III.2. W jaki sposób przygotowuje Pan/Pani uczniów do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe? (Proszę wskazać wykorzystywane sposoby).

- modyfikuję program nauczania, biorąc pod uwagę standardy egzaminacyjne
- ćwiczę kompetencje sprawdzane na egzaminie,
- w sprawdzianach wykorzystuję zadania egzaminacyjne,
- w ocenianiu przedmiotowe włączam zasady oceniania zewnętrznego,
- na zajęciach symuluję sytuację egzaminacyjną,
- zapoznaję uczniów z procedurami egzaminu,
- przeprowadzam egzaminy próbne
- inne (jakie?) .....

III.3. Kto i do czego Pana/Pani zdaniem wykorzystuje wyniki egzaminów zewnętrznych w Pana/Pani szkole/placówce?

Osoby	Do czego wykorzystują?
Pan/Pani	
Zespół przedmiotów zawodowych	
Dyrektor/wicedyrektor szkoły /placówki	
Pedagog, psycholog	
Opiekun pracowni informatycznej	
Bibliotekarz	
Pracodawca	
Inne (jakie?)	

III.4. Jakiej pomocy oczekuje Pan/Pani od wymienionych instytucji w związku z egzaminami potwierdzającymi kwalifikacje zawodowe?

Instytucje	Oczekiwana pomoc
Szkoła/placówka, w której Pan/Pani pracuje	
Wyższa uczelnia	
Placówka doskonalenia	
Poradnia Psychologiczno Pedagogiczna	
Jednostka Samorządu Terytorialnego	
Wydawnictwo edukacyjne	
Centralna Komisja Egzaminacyjna	
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna	
Inne (jakie?)	

Informacje o respondencie (właściwe podkreślić)

1. Płeć: A. **kobieta** B. mężczyzna
2. Wykształcenie: A. **wyższe zawodowe** B. wyższe magisterskie, C. inne (jakie?).....
3. Ukończona uczelnia: A. **uniwersytet** B. **politechnika** C. **akademia** D. **wyższa szkoła zawodowa** F. **inna (jaka?)** .....
4. Funkcja/stanowisko: A. **nauczyciel teoretycznej nauki zawodu**

B. nauczyciel praktycznej nauki zawodu C. inne (jakie?) .....

5. Typ szkoły/placówki: **A. technikum B. zasadnicza szkoła zawodowa C. szkoła policealna D. inna (jaka?) ..... E. specjalna**
6. Miejsce pracy: **A. wieś B. miasto poniżej 20 tys. C. miasto 20 – 49 tys. D. miasto 50 – 100 tys. E. miasto pow. 100 tys. F. Warszawa**
7. Staż pracy w oświacie: **A. 0-1 rok B. 2-5 lata C. 6-10 lat D. 11-20 lat E. 20 i więcej**
- 8. Stopień awansu zawodowego: A. n. stażysta B. n. kontraktowy C. n. mianowany D. n. dyplomowany E. nie dotyczy**
- 9. Sprawowanie funkcji egzaminatora: A. tak B. nie**

Załącznik 2.

Ankieta do Organu Prowadzącego Szkoły Zawodowe

- 1. Co Państwo sądzą na temat dotychczasowego rozwoju zawodowego nauczycieli praktycznej i teoretycznej nauki zawodu? (Proszę podać krótką charakterystykę nauczycieli zatrudnionych w szkołach zawodowych, dla których jesteście Państwo organem prowadzącym)**

.....
.....
.....
.....

- 2. W jaki sposób Państwo wspierają rozwój zawodowy nauczycieli szkolnictwa zawodowego? (Proszę wymienić najważniejsze działania).**

.....
.....
.....

- 3. Jaka jest Państwa opinia o praktycznej nauce zawodu oraz o praktykach zawodowych? (na przykład: warunki, organizacja, współpraca z pracodawcami, jakość kształcenia)**

.....
.....
.....

- 4. Od czego Państwo uzależniają rozwój szkolnictwa zawodowego na swoim terenie?**

.....
.....
.....

- 5. W jaki sposób Państwo wspierają szkoły w stosowaniu Technologii Informacyjnej i Komunikacyjnej (TIK) w procesie kształcenia?**

.....
.....
.....

- 6. Jak Państwo wykorzystują wiedzę na temat wyników egzaminów zewnętrznych uzyskiwanych przez szkoły zawodowe na Państwa terenie ?**

.....
.....
.....

- 7. Co powinno być usprawnione lub w którym kierunku powinny pójść zmiany w kształceniu zawodowym uczniów ?**

.....
.....
.....

Informacje o samorządzie:

A. Szczebel jednostki samorządu terytorialnego (*proszę wpisać*)

.....

B. Liczba prowadzonych szkół zawodowych .....

C. Liczba nauczycieli praktycznej i teoretycznej nauki zawodu .....

Czy jesteście Państwo zainteresowani otrzymaniem w wersji elektronicznej raportu zbiorczego z badań prowadzonych w samorządach? Tak Nie (*właściwe podkreślić*)

Dziękujemy za przekazanie wyczerpujących informacji

Mazowiecki Zespół
ds. Systemowego Badania Potrzeb Doskonalenia Nauczycieli

Załącznik 3.**Mazowiecki Kurator Oświaty**

Warszawa, Al. Jerozolimskie 32

KO.ZNB-JS.4661-115/08

Warszawa, 21 maja 2008 r.

Szanowni Państwo Dyrektorzy,

zarządzeniem Nr 89 z dnia 31 października 2007 r., reaktywowałem **Mazowiecki Zespół ds. Systemowego Badania Potrzeb Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli**, którego zadaniem w bieżącym roku jest przeprowadzenie diagnozy potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego **nauczycieli praktycznej i teoretycznej nauki zawodu – badanie uwarunkowań, zagrożeń i potrzeb wspomagania.**

W związku z powyższym, zwracam się z uprzejmą prośbą, o umożliwienie przeprowadzenia w Państwa szkole wywiadu grupowego z następującymi członkami Rady Pedagogicznej:

- dyrektor/wicedyrektor szkoły,
- kierownik praktyk zawodowych,
- opiekun zespołu nauczycieli praktycznej nauki zawodu,
- opiekun zespołu nauczycieli teoretycznej nauki zawodu,
- nauczyciel praktycznej nauki zawodu,
- nauczyciel teoretycznej nauki zawodu,
- opiekun pracowni informatycznej,
- pedagog/psycholog/terapeuta,
- inni przedstawiciele.

Informacje zebrane od Państwa wzbogacą naszą wiedzę o działaniach podejmowanych przez samorządy na rzecz rozwoju zawodowego nauczycieli oraz pomogą w opracowaniu priorytetów w zakresie doskonalenia, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa zawodowego.

Badanie diagnostyczne planujemy przeprowadzić w dniach 2-13 czerwca bieżącego roku w uzgodnionym terminie. Do przeprowadzenia wywiadów upoważnieni zostali nauczyciele konsultanci ds. diagnozy i ewaluacji, którzy w najbliższym czasie skontaktują się z Państwem w celu ustalenia szczegółów spotkania.

Z poważaniem

5. Jak często wykorzystują Państwo technologię informacyjną i komunikacyjną na zajęciach teoretycznych?

	Często	Rzadko	W ogóle
Praca z pakietem Microsoft Office (edytor tekstu, arkusz kalkulacyjny, program do sporządzania prezentacji multimedialnych),			
Wykorzystanie zasobów Internetu. Których?			
Wykorzystanie specjalistycznych programów w zawodzie Jakie?			
Inne			

Jeśli *rzadko* lub *w ogóle*, to dlaczego?

.....
 .....
 .....

6. Jak często wykorzystują Państwo technologię informacyjną i komunikacyjną na zajęciach praktycznych?

	Często	Rzadko	W ogóle
Praca z pakietem Microsoft Office (edytor tekstu, arkusz kalkulacyjny, program do sporządzania prezentacji multimedialnych),			
Wykorzystanie zasobów Internetu. Których?			
Wykorzystanie specjalistycznych programów w zawodzie Jakie?			
Inne (jakie?)			

Jeśli *rzadko* lub *w ogóle*, to dlaczego?

.....
 .....
 .....

Funkcja/stanowisko w szkole (proszę wpisać): .....

Załącznik 4. Diagnoza potrzeb doskonalenia zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego 2008

Dyspozycje do wywiadów z pracodawcami

1. Jak wygląda Państwa współpraca ze szkołą/ z nauczycielami w zakresie praktyk zawodowych uczniów/praktycznej nauki zawodu - organizacyjnie i merytorycznie ?
2. Jak oceniają Państwo rolę nauczyciela/nauczycieli, z którymi mają Państwo kontakt w związku z praktykami zawodowymi ich uczniów/praktyczną nauką zawodu?
3. Jak – w Państwa ocenie - uczniowie są przygotowani do praktyk/praktycznej nauki zawodu - merytorycznie, dydaktycznie? Jakie powinny być Państwa zdaniem pożądane cechy przyszłego pracownika?
4. Jakie korzyści wynikają dla Państwa firmy z właściwie zorganizowanych i przeprowadzonych praktyk zawodowych / właściwie zorganizowanej praktycznej nauki zawodu?
5. W jaki sposób wykorzystywana jest w Państwa zakładzie technologia informacyjna do kształcenia zawodowego uczniów? Jakie proponujecie w tym zakresie usprawnienia?
6. Jakie usprawnienia proponujecie Państwo do wprowadzenia w kształceniu zawodowym uczniów, aby było ono bardziej efektywne i odpowiadało na społeczne potrzeby?

Dziękuję za rozmowę